

Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

ΟΙ ΝΕΟΙ
ΚΑΙ ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ
ΖΗΤΗΜΑ

ΑΘΗΝΑ 1934

Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

ΟΙ ΝΕΟΙ
ΚΑΙ ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ
ΖΗΤΗΜΑ

ΑΘΗΝΑ 1934

PRINTED IN GREECE—1934
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ *

Οι νέες και ἡ σημασία τῆς κοινῆς γλώσσας — Ἀγγλωσσία — Ἡ γλωσσικὴ κατάσταση στὰ 1900 καὶ σήμερα — Πρέπει νὰ γράψωμ ε τὴν νέαν γλῶσσα.

Ἡ κοινὴ γλῶσσα θὰ βρεθῆ ἀφοῦ παραμεριστοῦν τ' ἀτομικὰ ἢ ἰδιωματικὰ στοιχεῖα τῆς γλώσσας τοῦ καθενὸς καὶ ξεδιαλεχτοῦν οἱ ζωντανοὶ γραμματικοὶ τύποι τοῦ ἔθνους ὁλόκληρον — Ἡ νέαν κοινὴν δὲν μπορεῖ νὰ θεμελιωθῆ στὴ γλῶσσα ποὺ μιλοῦν οἱ μορφωμένοι, μὲ τὰ λόγια στοιχεῖα ποὺ ἀνακατοῦναι. Τῆς λείπει κατασταλαγμένη ἀντικειμενικὴ βῆσις ἢ γραμματικὴ τῆς δὲν μπορεῖ νὰ διδαχθῆ — εἶναι ἀποτέλεσμα μεταβλητοῦ συντελεστή: τῆς σχολικῆς διδασκαλίας — ἀντιστρατεύεται σὲ βαρσικὸς νόμος τῆς ἱστορίας τῆς νέας γλώσσας: διαφέρει ἀπὸ τὴν γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας — ἡ κοινωνικὴ τάξι ποὺ τὴ μεταχειρίζεται δὲν μπορεῖ νὰ λογαριασθῆ σήμερα γιὰ γραμματικὸ πρότυπο.

Ὁ δημοτικισμὸς. Τὸ πρόγραμμα τοῦ Ψυχάρη καὶ ἡ καθαρῶτητα τῆς δημοτικῆς — Ἡ γραπτὴ δημοτικὴ ποὺ καθιερῶνεται σήμερα — Ὁ δημοτικισμὸς καὶ οἱ μειχτὲς λύσεις τοῦ νεώτατου ἀρχαϊσμοῦ.

Ἀνασκόπισις. Τὸ χρέος τῆς νέας γενεάς.

Ἄγαπητοὶ φίλοι.

Ἡ σημερινὴ μου ὁμιλία πρὸς ἐσᾶς γεννήθηκε ἀπὸ τὴ συναίσθησις γιὰ τὴν ἀνάγκη νὰ εἶναι ἡ γενεὰ σας κατατοπισμένη σ' ἓνα ζήτημα σπουδαιότατο γιὰ τὴν ἐθνικὴν προκοπὴν.

Εἶναι αὐτὸ ζήτημα, ποὺ γιὰ τὴ λύση του ἐργάστηκαν γενεές διαλεχτῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ποῦ, μὲ ὅσα κι ἂν κατορθώθηκαν μεγάλα στὸν αἰῶνα μας, χρειάζεται ὅλο τὸ ἐνδιαφέρον σας καὶ τὴ θετικὴ σας συμβολή, γιὰ νὰ λυθῆ ὅπως τοῦ ἀξίζει, ἂν θέλωμε νὰ συγχρονιστοῦμε καὶ ν' ἀποχτήσωμε γλῶσσα ἐθνικὴν, κοινὴν γραπτὴν καὶ προφορικὴν.

Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ βοηθήσετε σ' αὐτὸ καὶ σε εἶς.

Εἰστε ἐκεῖνοι ποῦ θ' ἀπαρτίσετε αὔριο τὴν πνευματικώτερην μερίδα τῆς κοινωνίας, ποῦ θὰ βοηθήσετε ν' ἀνανεωθῆ καὶ νὰ ἐξυψωθῆ ὁ πολιτισμὸς τῆς. Καὶ στὸ ἔργο αὐτὸ σύμβολο καὶ ἀφετηρία εἶναι ἡ καθιέρωσις τῆς ἐθνικῆς γλώσσας, καθὼς τὸ βλέπομε νὰ γίνεται σὲ ὅλους τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς, ποῦ κα-

* Ἡ ὁμιλία αὕτη ἐγίνε στὴν αἴθουσα τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν στίς 27 Μαρτίου 1934. Δημοσιεύεται ἐδῶ ὅπως ἐπὶ-πῶθηκε μὲ μερικὰς ἀπαραίτητες συμπληρώσεις καὶ τίς σημειώσεις.

τόρθωσαν να βγουν από το λατινόγλωσσα μεσαιωνισμό και να δημιουργήσουν τον εθνικό νεώτερο πολιτισμό τους.

Δέν είναι ανάγκη να σ'αξήγησω τή σ π ο υ δ α ι ό τ η τ α τ η ς γ λ ώ σ σ α ς για τή ζωή ενός λαού: Ποιά σημασία έχει το να καθιερώση ιδίωμα θεμελιωμένο στην κοινή ζωντανή του λαλιά, γραμματικά ρυθμισμένο και διδάξιμο, έτσι πού να είναι άξιο όργανο τής παιδείας του και όλόκληρου του πολιτισμού του.

"Ενας λαός, μία γλώσσα, μία γραμματική. Σ' αυτή θά δείξη τή θέλησή του για να ζήση. Ποιά γλώσσα θά έχη; Διαφορετική από κείνη πού του χάρισε ή ιστορία του και πού άνθει στα χείλη του;

Και θά το κατορθώσωμε και έμεις αυτό; Θά καθιερώσωμε τή δημοτική μας γλώσσα; Ή θά συνεχίσωμε τρικλιζοντας τή σημερινή άναρχία και θά διαιωνιστή μέσα στην παιδεία μας σε βάρος τών τροφίμων της ή πολύγλωσση άγλωσσία, πού τόσο άσυλλόγιστα εύνόησε το τελευταίο εκπαιδευτικό κυβερνητικό πρόγραμμα;

Τί θά το έμποδίση; Μά, άν ύπάρχη, ή συνείδηση του λαού αυτού για το σωστό. Ή συναίσθηση τών πνευματικών του όδηγών, για τήν ανάγκη να κριθή ή λύση σε όσο γίνεται αντικειμενικότερη βάση και ή πίστη τους σε καλομελετημένες άρχές, πού θά όδηγήσουν πάνω από πρόσκαιρη άκαταστασία στο τέρμα. Ή δύναμη του καθενός μας να ύψωθούμε πάνω από το ιδιαίτερο άτομικό μας ιδίωμα για ν' αποχτήσωμε σε στερεή βάση τήν κοινή μας γλώσσα. Ή δημιουργικότητα τέλος πού έλπίζω με τίς έρχόμενες γενεές να δείξη ο νέος έλληνισμός όλο και πλουσιώτερη, σε κάθε πνευματικό κλάδο, και πού θά κάμη εύκολώτερο και πιό άνοστάλγητο το παραμέρισμα παλιών ζωντόνεκρων γλωσσικών τύπων.

Τό ξέρω. Οί σημερινοί νέοι, άκολουθώντας φυσικά σ' αυτό τάσεις πού βρίσκονται μέσα στην κοινωνία, έχουν σε πλατύ κύκλο κάποια άδ ι α φ ο ρ ί α για το ζήτημα τής γλώσσας πού γράφεται. Είτε γιατί ένδιαφέρονται γι' άλλα ζητήματα, πού είναι ή πού κρίνονται ουσιαστικώτερα, είτε γιατί έχει άδυνατίσει το αίσθημα για τήν ανάγκη μιάς π ε ι θ α ρ χ ί α ς και τάξης, γενικά, και ιδιαίτέρως τής γραμματικής πειθαρχίας.

Δέν μπορεί βέβαια να θερμαίνεται κάθε εποχή για τα ίδια ζητήματα με τον ίδιο ένθουσιασμό, και είναι φυσικό να πλαταινή όλοένα ο κύκλος τών ζητημάτων πού θά προσέξωμε.

'Αλλά και δέν είναι δυνατό ν' άγνοήση ή να ύποτιμήση ένας πνευματικός άνθρωπος στην πατρίδα μας το ζήτημα τής κοινής εθνικής γλώσσας, ούτε μπορεί να ξεφύγη το χρέος του να

σχηματίσει μιὰ γνώμη δική του και νὰ βοηθήσει και αὐτός για νὰ ὠριμάσει και νὰ λυθῆ.

Ὁ καθένας σας ἔνωσε στὰ χρόνια τῆς παιδείας του πὼς ὑπάρχει κάτι στραβὸ μὲ τῆ διγλωσσία μας, και θὰ τὸ αἰσθάνεται κάθε μέρα πὼς πρέπει ν' ἀποκατασταθῆ ἡ ἐνότητα και ἀρμονία μεταξύ μητρικῆς γλώσσας και παιδείας και ζωῆς.

Και τώρα τί θ' ὄριζε νὰ προσέξουμε στὸ στενὸ πλαίσιο τῆς μίαις ὥρας;

Τὸ πρῶγμα εἶναι χωρὶς ἄλλο δυσκολώτερο νὰ βρεθῆ παρὰ σὲ περασμένα χρόνια, σ' ἐποχὴ πού και ἓνα ἀκροατήριό νέων, καθὼς ἔσει, εἶχε περισσότερη ὁμοιογένεια στὶς καθυστερημένες τότε γλωσσικὲς του ἰδέες, και τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας, λιγώτερο προχωρημένο πρὸς τῆ λύση του, παρουσιάζονταν περισσότερο χοντροκομμένο και μὲ λιγώτερες σημαντικὲς λεπτομέρειες.

Θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ σᾶς ἀπασχολήσω πρῶτα λίγο μ' ἓνα γενικὸ βασικὸ ζήτημα, τὸ ζήτημα τῆ διγλωσσίας μας. Ἐπειτα θὰ προσπαθῆσω νὰ σᾶς δείξω μὲ ποιὸ τρόπο νομίζω πὼς ἓνας νέος ἔχει ν' ὀντικρίσει, ὅσο δὲν τὸ ἔκαμε ὡς τώρα, τὸ ζήτημα τῆς νέας γραπτῆς γλώσσας, μὲ τὰ προβλήματα πού παρουσιάζει σήμερα.

*

Νὰ ἔχουμε ἀληθινὰ διγλωσσία; Ἴσως εἶναι χρήσιμο νὰ ξεκαθαριστῆ μιὰ για πάντα καλύτερα ἓνα ἀπὸ τὰ βασικώτερα ἐπίμαχα ζητήματα μεταξύ δημοτικισμοῦ και ἀρχαϊσμοῦ. Γιατί ἡ διγλωσσία μας, ἡ νεοελληνική, εἶναι πού μᾶς κάνει τὸ μοναδικὸ λαὸ τῆς σημερινῆς Εὐρώπης, πού ἔχει νὰ λύσει ἓνα ὀλέθριο γλωσσικὸ ζήτημα μεσαιωνικὸ.

Γλωσσικὸ ζήτημα, σημαίνει, καθὼς ξέρετε, νὰ γράφη ἓνας λαὸς γλώσσα διαφορετικὴ ἀπὸ κείνη πού μιλεῖ.

Μὰ αὐτὸ δὲν τὸ ἔχουν, ὅπως ἀκοῦμε κάθε μέρα, και ἄλλοι, λαοί, ἴσως ὅλοι; Γιατί λοιπὸν γίνεται τόσοσ θόρυβος και συζήτηση για τὸ δικὸ μας;

Πρέπει για αὐτὸ νὰ ξεχωρίσουμε τῆ νεοελληνική διγλωσσία ἀπὸ τίς ἄλλες, πού εἶναι διαφορετικὲς ἀπ' αὐτή. Και ἀλήθεια ἔχουμε πολλῶν εἰδῶν διγλωσσίες:

Τὸ πρῶτο εἶδος διγλωσσίας θεμελιώνεται στὴ διαλεχτολογικὴ διάρθρωση τῆς γλώσσας.

Κάθε γλώσσα πού μιλιέται, μὲ κάποια γεωγραφικὴ ἔκταση, εἶναι φυσικὸ νὰ μὴν εἶναι ἡ ἴδια παντοῦ παρὰ νὰ μοιράζεται σὲ ἰδιώματα ἢ διαλέχτους.

Στὴ μικρὴ μας Ἑλλάδα, κάποτε ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ, βρισκόνται συχνὰ διαφορὲς στὴ γλώσσα — ἀναμφισβήτητες και ὀλοφάνερες ὅταν συγκρίνουμε ἰδιώματα τόπων γεωγραφικά

κάπως μακρυσμένων. Πόσο άφθονώτερες και μεγαλύτερες θά είναι οι διαφορές αυτές σε λαούς μεγάλους, καθώς λ.χ. οι γερμανοί, οι γάλλοι κ.ά. Καλά καλά δέν υπάρχει ίσως λαός που νά μήν είναι ή γλώσσα του μοιρασμένη σε ιδιώματα.

Η κοινή όμως έθνική γλώσσα κάθε λαού γεννιέται κανονικά από ένα από τά ιδιώματά του, που για όρισμένους λόγους καθυπερτερει τ' άλλα, άπλώνεται ή χρήση του και ή διάδοσή του, έτσι που νά ύψωθι σε κοινή προφορική και γραπτή γλώσσα και τών επίλοιπων όμογλώσσων με τ' άλλα ιδιώματα.

Όσο όμως αυτοί εξακολουθούν νά μιλούν στο σπίτι τους ή στην αγορά τó παλιό τους στενό μητρικό ιδίωμα — φυλάγοντας τήν κοινή για τις άλλες περιπτώσεις τής προφορικής χρήσης και για τή γραπτή συνεννόηση — είναι φανερό πως για τους όμογλώσσους αυτούς υπάρχει διγλωσσία.

Διγλωσσία αυτόνοστη, μοιραία, άναγκαστική. Γιατί θά ήταν άδύνατο και άστειο, αν σ' ένα έθνος ή κάθε έπαρχία του έγραφε και δίδασκε και μεταχειρίζονταν στις επίσημες σχέσεις τó τοπικό της ιδίωμα. Φανταστήτε νά έκαναν αυτό σε μάς οι μυτιληνιοί, οι κρητικοί, οι πόντιοι.

Διγλωσσία φυσιολογική. Έπειδή ή κοινή γλώσσα, γεννημένη από ένα από τά πολλά ιδιώματα, είναι άδερφή και σύγχρονη με κείνα, τó ίδιο με κείνα ζωντανή.

Διγλωσσία δημιουργημένη από τήν άλύγιστη λογική τών πραγμάτων, που κατανατᾶ άμα λογαριάσωμε όλους τους όμογλώσσους ενός έθνους, πολυγλωσσία !.

Τή διγλωσσία αυτή τή βρίσκομε σε όλους τους πολιτισμένους λαούς, που δέν έχουν βέβαια κανενός είδους γλωσσικό ζήτημα όσο περιορίζονται σ' αυτή. Θά τó είχαν ίσια ίσια, αν ή κάθε έπαρχία τους άξίωνε νά γράψη τó ιδίωμα της, διασπώντας τó έθνικό ή κρατικό γλωσσικό πλαίσιο.

Τή διγλωσσία αυτή δέ θά τήν ξεφύγωμε ούτε έμεις και όταν καθιερωθι για κοινή γραπτή γλώσσα ή δημοτική. Τήν έχομε άλλωστε ήδη, όταν γράφοντας λ.χ. στην κοινή μας γλώσσα τους τύπους τής κοινής *πατέρας, κουβαλώ, κουβαλούσαμε, τί εν' αυτό*—τύπους που όσο δέν είναι πάγκοινοι, βγήκαν και διαδόθηκαν από τήν παλιά Έλλάδα και ίδιως τήν Πελοπόννησο—μεταχειριζόμαστε μιλώντας, κατά τόπους τó *άφέντης, άφές, κύρης ή τούρης, κβαλιόν κβάλαγα, ειντά ναι αυτό, ντό εν άούτο*.

Έρχόμαστε τώρα σ' ένα δεύτερο είδος διγλωσσίας. Αυτή είναι θεμελιωμένη στη φύση τής γραπτής γλώσσας, και τή διαφορά της από τή ζωντανή λαλιά.

Γράφουμε βέβαια για ν' αποτυπώσωμε τὴν ὁμιλία μας, μὲ τὰ γραπτὰ νεκρὰ σύμβολα. Συγκρατοῦμε στὸ ἄψυχο χαρτὶ τὰ φτερωτὰ λόγια τῆς στιγμῆς, γιὰ νὰ τὰ μεταδώσωμε σὲ ὄσους βρίσκονται τοπικὰ ἢ χρονικὰ μακριὰ. Καὶ χωρὶς ἄλλο ἦταν στὴν ἀρχὴ τὸ γράψιμο φωτογραφία. Μὲ τὴν ἐξέλιξη ὅμως πού πῆρε γρήγορα ἡ γραφὴ στὴ γλωσσικὴ καὶ πνευματικὴ ἱστορία κάθε τόπου ἡ σχέση γραπτῆς καὶ προφορικῆς γλώσσας τροποποιήθηκε μοιραία.

Ἡ γραπτὴ γλώσσα εἶναι, ὄχι βέβαια τεχνητὴ, ἀλλὰ τεχνικὴ, τεχνικώτερη ἀπὸ τὴ ζωντανὴ λαλιά, πού ξεπετιέται αὐθόρμητα ἀπὸ τὰ χεῖλη μας. Καὶ εἶναι αὐτὸ φυσικόν.

Πρῶτα: Γράφουμε προσεχτικώτερα παρὰ ὅταν μιλοῦμε. Ἡ σκέψη μας ἔχει νὰ διατυπωθῆ συχνὰ συνθετώτερη, ὄχι κατὰ παράταξιν. Τὸ ὕφος μας θὰ καταφύγη ἴσως καὶ σὲ φράσεις διαφορετικὰ καὶ πῖο περίτεχνα διατυπωμένες.

Ἐπειτα ἡ γραπτὴ γλώσσα εἶναι λιγώτερο ἐφήμερη — γράφουμε συχνὰ γιὰ νὰ διαβαστοῦμε καὶ ἀργότερα — εἶναι τέλος ἀπὸ τὴ φύσιν τῆς πάντα συντηρητικώτερη, ἀρχαικώτερη καὶ πῖο δυσκολοκίνητη, ὥστε νὰ μὴν μπορῆ ν' ἀποδεχτῆ ἀμέσως τὶς ἀλλαγὰς πού παρουσιάζονται ἀδιάκοπα στὴ γλώσσα τῆς καθημερινῆς ὁμιλίας.

Γιὰ ὄλους αὐτοὺς τοὺς λόγους παρουσιάζονται κανονικὰ ἀνάμεσα σὲ μιὰ ζωντανὴ γλώσσα καὶ τὴ γραπτὴ τῆς ἀπόδοση μικροπαραλλαγές—ἀν ἀκριβολογήσωμε πάντα, γιὰτὶ αὐτὲς εἶναι ἐλάχιστες σχετικὰ καὶ ἀσήμαντες στὸ βάθος—ὄχι στοὺς γραμματικοὺς τύπους, αὐτὸ εἶναι σπανιώτατο, ἀλλὰ στὴν προφορὰ προπάντων καὶ τὸ ὕφος, τὸ λεχτικόν, τὶς λέξεις καὶ τὴ φρασεολογία. Ἐδῶ ἔχομε ἐκεῖνο πού κάνει καὶ ξεχωρίζουν ἡ γλώσσα ἡ διοικητικὴ, ἡ ἐπιστημονικὴ, ἡ συνηθισμένη γραπτὴ, ἡ λογοτεχνικὴ, καὶ ἔπειτα ἡ προφορικὴ καθημερινὴ τῶν πόλεων καὶ ἡ γλώσσα τῆς κουβέντας.

Συνήθως πρόκειται γιὰ στοιχεῖα γλωσσικὰ πού λέγονται ἀλλὰ πού δὲ γράφονται στὴ συνηθισμένη γραπτὴ γλώσσα, γιὰτὶ δὲ γράφουε συνήθως ὅλα ὅσα λέμε.

Οἱ διαφορὲς ὅλες αὐτὲς εἶναι κανονικὲς καὶ αὐτὲς, δικαιολογημένες, φυσιολογικὲς. Μὲ ὅλες ὅμως τὶς ἀπατηλὰς ἀναλογίαις πού ἔχουν ἢ καὶ τὶς πραγματικὲς ὁμοιότητες πού ἀπόκτησαν κάποτε μὲ τὶς διαφορὰς τῆς δικῆς μας διγλωσσίας δὲ δίνουν δικαίωμα νὰ παραλληλιστῆ αὐτὴ καὶ νὰ ἐξισωθῆ μὲ κείνη ἀφοῦ εἶναι ριζικὰ διαφορετικὴ.

Ἡ νεοελληνικὴ διγλωσσία ἀνήκει σ' ἓνα τρίτο εἶδος διγλωσσίας, πού εἶναι καὶ ἡ κυρίως διγλωσσία, μὲ τὴν κακὴ σημασίαν τῆς λέξης.

Ἡ διγλωσσία αὐτὴ δὲν εἶναι αὐτονόητη οὔτε μοιραία καὶ

υποχρεωτική καθώς οι άλλες. Υπάρχει όταν η κοινή γραπτή γλώσσα δε γεννήθηκε από τη ζωντανή λαλιά, ή ένα ιδίωμα της, όταν δε μιλιέται, καθώς κάθε άλλη κοινή έθνική γλώσσα, σε κάθε περίπτωση της καθημερινής ζωής, παρά είναι γλώσσα τεχνητή—καθώς δεν είναι καμιά άλλη ευρωπαϊκή—και δεν εκφράζει με το τυπικό της και με τη σύνταξή της τη ζωντανή λαλιά του έθνους, στην οποία αυτό καθρεφτίζεται και εκφράζει τον έαυτό του. Το ζήτημα το γλωσσικό δε γεννιέται λοιπόν επειδή έχουμε μαζί με την καθαρεύουσα δύο ή και τρεις (με τα ιδιώματα) γλώσσες (στο νόημα της διγλωσσίας και την έκταση που είδαμε) παρά επειδή ή φύση της καθαρεύουσας και ο τρόπος που δημιουργήθηκε την εμποδίζουν να είναι ζωντανή πραγματικά και να μπορέσει να γίνη άληθινά έθνική, έτσι που να εκφράζει ολόκληρο τον πολιτισμό του έθνους και να το ένώνει έσωτερικά.

Τελευταίο άπομεινάρι του άπτικισμού, είναι θεμελιωμένη ή καθαρεύουσα στην παλιά λόγια περιφρόνηση της εξελιγμένης ζωντανής λαλιάς του έλληνικού έθνους, καθώς διαμορφώθηκε στη χιλιόχρονη ιστορία του: *πηγάδι-πηγαδιού, βόδι, τηδού-σάμι, σαυφάλασα*. Τα στοιχεία της κανονίστηκαν, όσο ήταν δυνατό, κατά τις απαιτήσεις της αρχαίας γραμματικής, καθώς έβγαине από τη γλώσσα των αρχαίων έδω και 2000 χρόνια: *φρέαθ-φρέατος, βοός-βοός, επίδωθ, άνεροισίθην*.

Δέ γεννήθηκε και δεν πρωτομιλήθηκε, καθώς κάθε άλλη γραπτή γλώσσα, σε κανέναν τόπο (*άνεροισίθης-άνεροισίθηνι, μήτηρ-μήτηρ*). Δέ ζωντάνευσε ούτε μπορεί να ζωντάνεψει ως γλώσσα, δηλ. τυπικό (διαφέρει άν επηρέασε τη ζωντανή γλώσσα και άν την πλούτισε με πλήθος λέξεις: *τηλέφωνο, ζωοφύλακας*). Από μια άποψη κάθε ξένη γλώσσα που μαθαίνουμε μās είναι πιό κοντά από την καθαρεύουσα σαν όργανο ψυχικό.

Γιατί σε μια ξένη κοινή γραπτή γλώσσα μπορεί ό καθένας μας να μιλήσει έλευθερα, να χαρή και να κλάψει, μια και έμαθε τη γλώσσα αυτή, ενώ δε μās είναι δυνατό να κάμουμε τό ίδιο στην καθαρεύουσα.

Άν είναι ν' άναζητούσαμε άλλοι στην Εύρώπη διγλωσσία, που να μοιάζει στ' άποτελέσματά της με κείνη που γεννά σε μās ή καθαρεύουσα, θά έπρεπε να καταφύγουμε στη μεσαιωνική Εύρώπη, με τα λατινικά της, που ήταν για τους λαούς της ή γλώσσα της παιδείας και της έπιστήμης, της έκκλησίας και του κράτους, κάποτε και της λογοτεχνίας.

Γεννημένη ή καθαρεύουσα από την προσπάθεια μās τεχνητής άναδρομής σε παλιούς γραμματικούς τύπους άποτελεί

άποτυχημένη ιστορική προσπάθεια που δέ μας φέρνει πιο κοντά στην αρχαιότητα.

Έτσι η δική μας μοναδική διγλωσσία δέ βρίσκεται σε κανένα ευρωπαϊκό λαό σήμερα. Και γεννᾶ π ο λ λ α π λ ἔ ς ζ η μ ί ε ς για τήν ἔθνηκή ζωή ὀλόκληρη. Σχετικά ἀνάδυνη σε λαούς μεσαιωνικούς δέν μπορεῖ παρά νά ζημιώνη σήμερα ὄλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς που ἔχουν ὄργανό τους τή γλώσσα, σε ἔποχή παιδείας καθολικῆς καί λαϊκῆς δημοκρατίας καί τλούσιος κοινωνικῆς καί πνευματικῆς ζωῆς. Γιατί μόνο στή γλωσσική ἐνότητα μπορεῖ νά θεμελιωθῆ ἐνότητα πνευματικῆ.

*

Τό ἀδιέξοδο τῆς διγλωσσίας που δημιούργησε ὁ ἀρχαϊσμός στό 19 αἰ. μέ τήν καθαρεύουσα, ἔγινε ἀπό καιρό συνειδητό καί ἔχομε στίς τελευταῖες δεκαετίες σύντομες προσπάθειες για νά παραμεριστῆ.

Ἡ ἑλληνική κοινωνία, που ἄρχισε νά ξυπνᾶ στή ζωή, πέρασε στά χρόνια αὐτά ἀπό μιᾶ δυνατή γλωσσική καί πνευματική ζύμωση, που συχνά τή συντάραξε. Καί τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας, μέ τὸ ἄπλωμα που παίρνει στά χρόνια αὐτά ἡ ἐννοια τοῦ δημοτικισμοῦ, κυριαρχεῖ πιά στήν πνευματική ἱστορία τῆς Ἑλλάδας τῶν χρόνων αὐτῶν. Τὸ κράτος τὸ ἴδιο δέν ἔμεινε στὸ τέλος ἀνεπηρέαστο. Βλέπομε τὸν ἀντίχτυπό της στή φωτεινὴ κυβερνητικὴ ἀπόφαση για τὴ γλωσσοεκπαιδευτικὴ μετάρρῦθμιση τοῦ 1917 — πράξη ἱστορικὴ βαρυσήμαντη για τήν πνευματικὴ ἱστορία τῆς νέας Ἑλλάδας, που θυμίζει τὸ Διάταγμα τοῦ Φραγκίσκου Α' τοῦ 1539 στή Γαλλία, που ὄριζε τὰ γαλλικὰ γλώσσα τῆς δικαιοσύνης².

Γιά ὅσους ἔζησαν τήν πολυτάραχη ἔποχή ἀπὸ τὰ 1900 ὡς σήμερα δέν εἶναι δύσκολο νά κρίνουν τὴ σημερινὴ ἀλλοίωση που ἔγινε στή γλώσσα που γράφεται καί στίς ιδέες γι' αὐτὴ τῆς κοινωνίας.

Ἦταν βαριοὶ οἱ πρῶτοι κλονισμοὶ που γέννησε τὸ κήρυγμα τοῦ δημοτικισμοῦ στήν ἔποχή τῶν Εὐαγγελικῶν καί τῶν Ὀρεσטיακῶν. Ἄλλὰ μέ τήν ἐργασία που ἔγινε μέ τὸ γλωσσικὸ διαφωτισμὸ που ἀκολούθησε μέ τὴ βαθμιαία ἀνακαίνιση στή σύνθεση τῆς κοινωνίας, μέ τήν πυκνότερη ἐπικοινωνία μέ τοὺς λαοὺς τῆς Δυτ. Εὐρώπης, μέσα στοὺς πολέμους, τίς πολιτικὲς διαμάχες καί τίς κοινωνικὲς ζυμώσεις, που ξεκολώνοντας τὸ ἔθνος ἀπὸ τίς ἀρχαῖστικὲς νοσταλγίες τοῦ προγονισμοῦ τὸ ἐσπρωχναν ἀδυσώπητα στήν πραγματικότητα καί τὴ δράση, ἄρχισε ν' ἀποκαλύπτεται ἡ γλώσσα στὰ μάτια τῶν ὀμογλώσσων στήν πραγματικὴ τῆς ὑπόστασης, καί ἀπὸ σκοπὸς πολὺ λογαριάζονται πρὶν καί χάρτινη περγαμηνὴ καταγωγῆς ὑψώνεται ὄλο καί καθαρῶτερα σε κείνο που εἶναι, μέσο για συνεννόηση.

Ζεθαρρεύτηκε έτσι όλο και περισσότερο ή μητρική γλώσσα στο χαρτί άφου κατάχτησε όρμητικά όλόκληρη τή λογοτεχνία. Ό φανατισμός και ή πρόληψη συμαζεύτηκαν και άνοιξε ό δρόμος για ν' άντικριστή νηφαλιώτερα και πιο άντικειμενικά τό ζήτημα τής νέας κοινής και ή θέση του νέου έλληνισμού πλάι στον άρχαίο.

Στή μάχη πού έδωσαν άρχαϊσμός και δημοτικισμός νικητής άπόμεινε ό τελευταίος. Γράφεται ή δημοτική όλο και περισσότερο ή καθαρεύουσα γράφεται και αύτή, συχνά όμως σά να έχασε τά νερά της, και κοντά σε μισοαπλοποιημένη καθαρεύουσα παρουσιάζονται μοιραία κάθε είδος γλωσσικά άνακατώματα. Άδύνατο να φανταστούμε σήμερα να σηκώνεται στο πόδι όλόκληρος ό φοιτητικός κόσμος, καθώς έγινε τότε, στα 1902 και στα 1903, για να παραδώση στο έθνικό άνάθεμα εκείνους πού έμποδίζουν τή γλώσσα να πλησιάζη «γοργώ ποδι» στην άρχαία της προγονική εύκλεια ή για να έμποδίση να παριστάνωνται τ' άρχαία δράματα μεταφρασμένα. Δέ συζητιούνται τώρα πιά τά αίτήματα και τό γλωσσικό πρόγραμμα του άρχαϊσμού παρά του δημοτικισμού. Μπορεί τώρα να μιλή κανείς δημοσία τή δημοτική άσκαντάλιστα.

Ή διγλωσσία ή ίδια με τ ακινήθηκε. Ένώ πριν μιλούσαμε άλλιώς και άλλιώς γράφαμε, γράφαμε όμως πάντα καθαρεύουσα, τώρα γράφονται όλες οι γλώσσες με τά παρακλάδια τους. Τότε ήταν τό ζήτημα ως σε ποιό σημείο θ' άρχαϊσωμε, πίσω προς τήν άρχαία. Τώρα ό κόσμος άναρωτιέται ως σε ποιό σημείο μπορούμε να γράψωμε τή δημοτική καθαρή.

Έτσι δέν έχομε πιά σήμερα τήν παλιά όξύτητα στις μοιραίες άντιθέσεις δυό άντίθετων κόσμων. Ό δημοτικισμός έχασε για πολλούς λόγους τόν παλιό του έπαναστατισμό τής όρμητικής ήρωικής έποχής. Ό άρχαϊσμός κλονίστηκε τελειωτικά στα θεωρητικά του προπύργια και τή χιλιόχρονη θεωρητική του δικαιολογία. Και οι ζωντανότεροι άπό τούς παλιούς του όπαδούς, μαζί με τούς άνήσυχους και μερικούς άνίφορους παλιούς φίλους τής δημοτικής, άναζητούν στις διάμεσες μειχτές λύσεις τή γλωσσική άλήθεια, ενώ άπό τό άλλο μέρος ή καλλιέργεια τής δημοτικής παρουσιάζει και αύτή καθαρώτερα τά ζητήματά της.

Ζούμε σήμερα μέσα σε μιá γλωσσική μεταπολίτευση κατ' έξοχήν με τ α β α τ ι κ ή σ έ π ο χ ή σ, με τή γλωσσική άκαταστασία πού τή συμπαρακολουθεϊ άναγκαστικά—δυναμωμένη όμως για κακή τύχη, χωρίς να φταίη σ' αυτό ή δημοτική, άπό κάποια άκαταστασία και τσαπατσουλιά, τόν άτομισμό, τό άπρογραμμάτιστο και όχι άρκετά μελετη-

μένο, πού βλέπομε τόσο συχνά στην κοινωνική καί κρατική μας ζωή.

Ἔτσι παραμένει τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας πάντοτε ἐπίκαιρο, ξεχωριστὰ μάλιστα τώρα πού ἔγινε ζήτημα ἔκπαιδευτικό. Γιατί καί ὅποιος δὲ διάβαζε ὅ,τι γράφονταν πρὶν στὴ λογοτεχνία, ἀρχίζει τώρα νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ γραμματικὴ καί τὴν ὀρθογραφία πού διδάσκεται τὸ παιδί του. Γιατί ὁ λόκληρη ἡ παιδεία εἶναι τώρα ὑποχρεωμένη νὰ πάρῃ θέση στὸ ζήτημα τῆς μητρικῆς γλώσσας. Γιατί ἡ ἀκράτητη γλωσσικὴ ἀπλοποίηση πού ἐπιβάλλεται σταθερὰ στὴν κοινωνία δημιουργεῖ καί αὐτὴ νέες προϋποθέσεις γιὰ τὸ γλωσσικὸ ἰδιανικὸ τῆς παιδείας.

Γιατί δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἔχη τὴ δημοτικὴ γιὰ ὄργανό της ἡ λαϊκὴ παιδεία, καί τὴν καθαρεύουσα ἡ μέση. Γιατί ἀκόμη καί σήμερα ἔχομε νὰ θυμηθοῦμε ὅ,τι ἐπιγραμματικὰ ἔγραφε στὰ 1902 ἕνας φωτισμένος γιατρός στὴν Πόλη, ὁ Φώτης Φωτιάδης, ὁ σεβαστὸς πρεσβύτες πού τίμησε μὲ τὴν παρουσία του τὴ σημερινὴ μας συγκέντρωση:

«Ἡ ἰδέα ὅτι ἡ μητρικὴ μας γλῶσσα θὰ ὑψωθῇ εἰς ἔθνικὴν καί θὰ φωτίζη τὸν νοῦν ὄλων μας ἀπὸ τὴν κούνια ἕως εἰς τὰς ἀκρωρείας ὅπου θὰ φθάσῃ ἡ μεγαλοφυΐα, αὐτὴ εἶναι ἰδέα φωτεινὴ καί ζεστὴ ὅπως ὁ ἥλιος».

Τὸ γλωσσικὸ πρόβλημα εἶναι διπλό: Ζήτημα μορφῆς τῆς νέας κοινῆς καί ζήτημα προγράμματος, ἐφαρμογῆς ἡ γλωσσικῆς πολιτικῆς, πού θὰ προβλέψῃ, θὰ καθορίσῃ καί θὰ διενεργήσῃ τὴ βαθμιαία ἀντικατάσταση τῆς παλιᾶς κρατικῆς γλώσσας μὲ τὴ νέα, τὴ γλῶσσα σήμερα τῆς λογοτεχνίας καί τῆς πρώτης παιδείας. Θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ σήμερα μόνο τὸ πρῶτο.

*

Τώρα γιὰ νὰ προχωρήσωμε θὰ ὑποθέσω πὼς ἔχετε γενικὰ συμπάθεια γιὰ τὴ ζωντανὴ γλῶσσα—χωρὶς νὰ εἴστε οἱ περισσότεροὶ ἐνήμεροὶ στὶς λεπτομέρειες τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἢ νὰ ἔχετε ξεκαθαρισμένες γνώμες—καί θὰ δοκιμάσω νὰ σᾶς ἐξηγήσω ποιοὺ δρόμο ἔχετε ν' ἀκολουθήσετε ἂν θέλετε νὰ γράψετε τὴ γλῶσσα μας. Θὰ δοῦμε πὼς θὰ λυθῇ τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας μας μόνο ἅμα τὴ γράψωμε καί ἂν τὴ γράψωμε στὸν κοινὸ της τύπο, σὲ βάση ὅσο γίνεται πιὸ ἀντικειμενικὴ, μὲ γραμματικὴ πού δὲ θὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ συνενώσῃ τὶς ἀντιθέσεις δυὸ ἀντίθετων τυπικῶν παρὰ θὰ στηριχθῇ ὅσο γίνεται περισσότερο στὸ τυπικὸ τῆς λαϊκῆς μας γλώσσας.

Τὸ πρῶτο πού χρειάζεται τὸ εἶπα ἤδη: Κατάλληλη προδιάθεση, ἀντίκρισμα τῆς μητρικῆς γλώσσας μὲ ἀγάπη, χωρὶς ἴχνο ἀπὸ τὴν πατροπαράδοτη ἀρχαϊστικὴ πρόληψη

και περιφρόνηση: «Έτσι μιλούν οι χυδαίοι» ή «θά μιμηθῶ λοιπόν τους βαρκάρηδες;».

Τό εἶπα παραπάνω, μπορεί αὐτοί νά μεταχειρίζονται λέξεις ἢ φράσεις, πού νά μὴν ἔχουν τή θέση τους στή δική μας ὀμιλία ἢ στή συνηθισμένη γραπτή γλώσσα. Οὔτε θά μᾶς φτάση βέβαια τὸ λεξιλόγιό τους γιὰ τὴν ἐπιστημονική μας γλώσσα. Δέν εἶναι ὁμως καὶ ἀρκετὸς λόγος, ἐπειδὴ οἱ βαρκάρηδες λένε *βάωκα-βάωκας, θάλασσα-θάλασσας*, καθὼς ὅλος ὁ λαὸς καὶ ὅλοι μας, νά τὰ λογαριάσωμε χυδαῖα καὶ ν' ἀρχίσωμε νά μεταχειριζόμαστε λέξεις καὶ τύπους διαφορετικούς: *θαλάσσης, ἢ λέμβος - τῆς λέμβου*.

Λένε σήμερα πολλοί: «Εἶμαι δημοτικιστής». Δέ γράφουν ὁμως τὴ δημοτική, ἐκτός σέ ποιήματα, ὅταν γράφουν.

Γιατί δέ γράφουν τὴ δημοτική ὅσοι τὴν πιστεύουν, πιστεύουν στὴν ἀλήθεια τῆς καὶ στὴν ἀνάγκη τῆς;

Ἀκούονται πολλὰ: Περιμένουν νά μορφωθῆ ἡ γλώσσα τελειωτικά ἀπὸ τὴ λογοτεχνία — Νά βγῆ ἡ γραμματική τῆς — Νά καθιερωθῆ στὴν παιδεία ὀλόκληρη καὶ νά τὴ γράψῃ πρῶτα ἡ νέα γενεά — Νά τὴ γράψουν οἱ ἄλλοι. Ἡ λένε: Τὸ ζήτημα εἶναι πιὰ λυμένο.

Ὅσα ζητοῦν ὅλοι αὐτοί εἶναι σωστὸ νά γίνουν. Ὅλα θά βοηθήσουν σιγά σιγά, τὸ καθένα ἀπὸ τὸ μέρος του. Ἄλλὰ καὶ τὸ καθένα χρειάζεται τὴ βοήθεια τοῦ ἄλλου καὶ δέν πρέπει νά γελιόμαστε μὲ παρελκυστικές δικαιολογίες.

Μιά γραπτή γλώσσα, ἂν τὴν πάρωμε γιὰ καθρέφτισμα τῆς σκέψης μας καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μας, δέν μπορεί νά μᾶς ἐκφράσῃ ὅσο δέν τὸ προσπαθοῦμε οἱ ἴδιοι. Στὴν ἀρχή, λέει ὁ Φάουστ, ἦταν ἡ δράση. Καὶ ὅσο καὶ ἂν θεωρητικὰ λύθηκε τὸ ζήτημα, δέ φτάνει νά βλέπωμε στὸ δρόμο πού πρέπει ν' ἀκολουθήσωμε ἀλλὰ καὶ νά βαδίσωμε σ'αὐτὸν, νά προχωρήσωμε στὴν ἐφαρμογή καὶ νά λύσωμε τίς δυσκολίες πού μόνο μέσα στὴν πράξη φανερώνονται.

Ἡ καλλιέργεια τῆς νέας γραπτῆς γλώσσας δέν εἶναι λοιπὸν ἔργο λιγοστῶν ἀτόμων. Πολλοί, ὅσο γίνεται περισσότεροι, πρέπει νά βοηθήσουν νά διαμορφωθῆ ἡ γλώσσα πού πρόκειται νά γίνῃ κοινή. Πῶς ἀλλιῶς θά γίνῃ κοινή, ἂν δέν τὸ προσπαθῆσῃ ὁ καθένας, γράφοντάς τὴν ὄχι μόνο σέ ποιήματα καὶ δοκίμια λογοτεχνικά παρὰ παντοῦ καὶ πάντα, σέ ὅ,τι καὶ ἂν γραφῆ; Λιγότερες λοιπὸν συζητήσεις καὶ ἀμεση πρᾶχτική καλλιέργεια σέ κάθε εἶδος πεζοῦ.

Τότε θά ἔχη λυθῆ τὸ ζήτημα, ὅταν θά γράφεται ἡ δημοτικὴ σωστὰ σέ κάθε εἶδος λόγου, ὅταν θά ἔχη γίνῃ καὶ γλώσσα τοῦ κράτους σέ ὅλες του τίς ἐκδηλώσεις, ὅταν θά ἔχη μετουσιωθῆ παιδεία καὶ ἐπιστήμη σ'αὐτή, ὅταν ὁ καθένας θά τὴν ἔχη ὀρ-

γανο τῆς παιδείας του καὶ τῆς ἐπιστήμης του, ὅποια κι ἂν εἶναι.

Ὡς τώρα καλλιιεργήθηκε ἡ δημοτικὴ πρῶτα καὶ κύρια στὴ λογοτεχνία ἀλλὰ ἔχομε ἀφθονες ἀπαρχές καὶ στὴν ἐπιστημονικὴ πεζογραφία. Γιὰ ν' ἀπλωθῆ ὅμως ἡ χρῆση τῆς δημοτικῆς σὲ ὅλους τοὺς ἐπιστημονικοὺς καὶ πνευματικοὺς κλάδους χρειάζεται νὰ γραφοῦν πολλά, νὰ δοκιμαστῆ ἡ ἐπάρκεια τοῦ ἤδη διαμορφωμένου γραμματικοῦ τύπου, νὰ μελετηθοῦν τὰ ζητήματα λεξιλογίου καὶ ὕφους (ἀρχαῖσμοι καὶ τεχνικοὶ ἐπιστημονικοὶ ὄροι κτλ., οἱ διαφορὲς τῆς ἐπιστημονικῆς ἀπὸ τὴ λογοτεχνικὴ γλῶσσα).

Καὶ ὅταν ἐπιχειρήσῃ κανεὶς προσεχτικὰ νὰ γράψῃ στὴ μητρικὴ του γλῶσσα, ὅσο γίνεται πιὸ ἀπλᾶ—δίχως νὰ μεταφράζῃ χωρὶς λόγο ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα μὲ τὴν ὁποῖα μορφώθηκε καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ παλιὰ γνωστὰ στερεότυπα καλοῦπι καὶ βλέπει πόσο κερδίζει πρῶτα πρῶτα ἡ δικὴ του ἐκφραση καὶ σκέψη. Ξεφεύγομε τὴν προχειρολογία καὶ τὸ ἐφημεριδογραφικὸ ὕφος, ἀποχτᾶ ἡ διατύπωση μας σαφήνεια καὶ ἡ φράση διαύγεια καὶ κυριολεξία καὶ διαμορφώνομε πραγματικὸ γραπτὸ λόγο.

Βέβαια γιὰ νὰ πετύχωμε αὐτὰ χρειάζεται νὰ τὸ προσπαθήσωμε μ' ἐπιμονή. Ἄλλὰ καὶ δὲν εἶναι τόσο τρομερὰ δύσκολο, ποὺ νὰ δικαιολογηθοῦν ὅσοι δὲν τὸ πραγματοποιοῦν—ὄχι βέβαια οἱ μεγαλύτεροι στὴν ἡλικία, ποὺ ζυμώθηκαν μὲ τὴν παλιὰ κατάσταση ἀλλὰ ἐσεῖς οἱ νέοι, ποὺ δὲ νιώσατε ἀκόμη μὲ ὅλο τῆς τὸ βᾶρος τὴν ἀρχαῖστικὴ γλωσσικὴ παράδοση, ποὺ ἔχετε περισσότερο καιρὸ νὰ πειραματίζεστε, ἀπὸ τὶς καθημερινὲς φοιτητικὲς σας σημειώσεις, τὴν ἰδιωτικὴ σας ἀλληλογραφία καὶ τὰ λογοτεχνικὰ ἴσως δοκίμια, ὡς σ' ἐπιστημονικώτερα κείμενα, ποὺ βέβαια ἔχουν περισσότερες δυσκολίες γιὰ νὰ ὑπερικηθοῦν.

Ὅποιοι καὶ νὰ εἶναι οἱ δυσκολίες αὐτές, δὲν τὶς νομίζω μεγαλύτερες ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ βρήκαμε ἔμεις στὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μας, ὅταν βασίλευε πέρα πέρα ἡ καθαρεύουσα, στὴ ζωὴ, στὴν παιδεία καὶ στὸ Πανεπιστήμιο, καὶ εἴχαμε ν' ἀνσκαλύψωμε τὴ μητρικὴ μας γλῶσσα καὶ νὰ δημιουργήσωμε γιὰ τὸν ἑαυτοῦ τοῦ ὁ καθένας τὴ γραπτὴ του γλῶσσα.

Σήμερα εἶναι οἱ ὄροι πολὺ εὐνοϊκώτεροι. Ἔχετε μπροστὰ σας σημαντικὴ ἐργασία. Ἀποχτήθηκε μεγάλῃ ἐμπειρία. Γράφθηκαν ἔργα, ὄχι μόνο στὴ λογοτεχνία, διαμορφώθηκε ἀρκετὰ ἐνιαῖος γραμματικὸς τύπος καὶ ἔχομε καὶ θεωρητικὲς προεργασίες ἀρκετές.

Ὁ καθένας σας πρέπει νὰ στηριχτῆ στὴν ἀποχτημένη ἐμπειρία καὶ νὰ ἐπωφεληθῆ τὶς προεργασίες

πού έγιναν από τον καθένα για το σύνολο, για σ'α. Γιατί θα τις άγνοήσετε ; Είναι κακό ό,τι γίνεται συχνά σέ μ'ας: 'Από όκηνηρία ή περιφρόνηση άδιαφορούμε για ό,τι έχει γίνει γύρω μας. 'Ο καθένας άρχίζει έξαρχής, σ'α ν'α πρωτοδοκιμάζονταν πρώτη φορά τ'ό πράμα, όχι μόνο όσο πρόκειται για όρθογραφία—όπου ό καθένας φιλοδοξεί ν'α εφαρμογή τις δικές του έτυμολογίες και θεωρίες και τ'ό δικό του όρθογραφικό σύστημα—άλλά και σέ κάθε είδος άλλα ζητήματα.

"Έτσι όμως προχωρούμε πολύ σιγά και καρκινοβατούμε. 'Η προκοπή τ'ης κοινωνίας μας δέν είναι ανάλογη μέ τις δυνάμεις πού ένεργοούν μέσα της. Λείπει ό συντονισμός και ή έποικοδόμηση τ'ων καινούριων δυνάμεων στις παλιές. 'Ο έθελότυφος και ύπεροπτικές άτομισμός μ'ας στερεί άπ' όλη τ'ήν κοινωνική άπόδοση τ'ης έργασίας πού γίνεται άπό τ'άτομα, όπως τ'ό βλέπομε καθημερινά στην κοινωνική και κρατική μας ζωή.

*

Και τώρα είναι καιρός ν'α προσέξωμε τόν τύπο τ'ης νέας γραπτής γλώσσας.

Είναι άλήθεια δύσκολο ν'α σ'α π'ω τίποτε καινούριο ύστερ' άπ' όσα γράφικαν τόσον καιρό τώρα. 'Αλλά ή τυπωμένη σκέψη δέν κυκλοφορεί όσο έπρεπε στην πατρίδα μας και πρέπει άπό καιρό σέ καιρό ν'α ξαναλέγωνται μερικές άλήθειες.

'Η πρώτη σκέψη είναι: Δέ θα γράφω καθαρεύουσα παρά τ'ή γλώσσα πού μιλώ. 'Αλλά είναι δυνατό ν'α σταματήσωμε στην άποψη αύτή;

Δυό δυσκολίες θα παρουσιαστούν άμέσως: Μήπως μεταχειρίζομαι μιλώντας ιδιωτισμούς, στοιχεία γλωσσικά άγνωστο στην κοινή γλώσσα. Και μήπως ή καθαρεύουσα πού σπουδάσα και πού διαβάζω τόσα χρόνια μέ κάνει και χρησιμοποιοῦ περιττά λόγια στοιχεία, πού δέν άνήκουν στό μητρικό μας ιδίωμα, στην κοινή;

'Αλλά άς ξαναγυρίσωμε στην άρχική μας σκέψη και έρώτηση. 'Η άπάντηση είναι πώς δέ θα γράφω με όπως μιλούμε.

"Όχι μόνο πρέπει ν'α ξεδιαλέξωμε άπ' όλα όσα λέγομε, άλλα θα έχωμε άκόμη ν'α γράφωμε και τύπους, πού πιθανό ν'α μήν τ'ους μεταχειριστήκαμε ως τώρα μιλώντας. Για ν'α τ'ό καταλάβωμε πρέπει ν'α διαπιστώσωμε τρία πράματα :

A) Δέ μιλεί ό καθένας μας πάντοτε τ'ό ίδιο, μέ τις ίδιες λέξεις, τ'ήν ίδια φωνητική, τ'ό ίδιο τυπικό: *σταλαματιά-σταγόνα-σταγόν, ήλεκτροίσιθμα-ήλεκτροίσθημα, θενοῦμαι-θηνῶμαι, στις πέντε-στας πέντε, ή Έλλάδα- ή Έλλάς.*

Ἀχιλλεύς - Ἀχιλλέας. Ὅσο μεγαλώνει μάλιστα ἡ φράση μας, τόσο πολλαπλασιάζονται οἱ δυνατὲς ποικιλίες: μὲ τὶς πρώτες σταλαματιῆς βροχή - βροχῆς, μὲ τὶς πρώτες σταγόνες, μὲ τὲς πρώτες - τὰς πρώτας σταγόνες - σταγόνας.

Αὐτὰ καὶ τὰ ὅμοια μπορεῖ νὰ λέγονται—λέγονται ἀπαρτήρητα. Τῆ στιγμῇ ὅμως ὅπου γράφονται, ποὺ γίνονται γραπτὸς λόγος, χρειάζεται ταχτοποιήση, ξεδιάλεγμα, κανόνας. Καὶ αὐτὸς εἶναι σχετικὰ εὐκόλος ἂν ὁ καθένας ἔχη ν' ἀποφασίσῃ μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του.

Β) Ἄλλὰ δὲν εἶναι ὁ λόγος νὰ ἔχη ὁ καθένας μας τὴ γραπτὴ του γλώσσα μὲ τὴν ἀτομικὴ του γραμματικὴ. Ζητοῦμε ν' ἀποχτήσωμε κοινὴ γραμματικὴ καὶ γλώσσα, γραμματικὴ τῆς κοινῆς μας γλώσσας, ἐκείνης ποὺ θὰ τὴν αἰσθάνεται ὁ καθένας μας σὰν τὴν ἰδανικὴ γλώσσα ὅλων μας, ποὺ θὰ τὴ γράφωμε ὅλοι μας καὶ ποὺ θὰ τὴν πλησιάζωμε καὶ θὰ μπορούμε νὰ τὴ μεταχειριστοῦμε μιλώντας (ἔξω ἀπὸ τοὺς παραπάνω περιορισμούς).

Καὶ γιὰ νὰ πετύχωμε αὐτό, γίνεται φανερό πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ παρατήσωμε τὸν ἀτομισμό μας καὶ τοὺς ιδιωτισμούς μας.

Γιατὶ δὲ μιλοῦμε ὅλοι τὸ ἴδιο. Μπορεῖ νὰ μεταχειριστοῦμε, γιὰ τὴν ἴδια ἔννοια *παρῳνάς - παρῳνάδα - παραζλάδι, ἢ μεγαλντέρα - ἢ μεγαλότερη παρῳνάς, αἱ μεγαλότεραι - οἱ μεγαλότερες παρῳνάδες* κτλ.

Οἱ λόγοι εἶναι πολλοί: Λιγώτερη ἢ περισσότερη ἐπαφὴ μὲ τὸ λαό, τὸ εἶδος τῆς ζωῆς, ἢ ἐπαγγελματικὴ ἀσχολία, ἢ διαφορετικὴ μόρφωσις καὶ ἑλληνομάθεια, ἢ ἀνιση γλωσσικὴ προπαιδεῖα, ὄχι μόνο ἑλληνικὴ ἀλλὰ καὶ ξένη. Γιατὶ καὶ αὐτὴ μᾶς ἀποξενώνει ἀπὸ τὸ αἶσθημα τῆς μητρικῆς γλώσσας καὶ ἐμποδίζει ἢ νοθεύει τὴ γλωσσικὴ μας συνείδησις καὶ τὴν κρίσις μας γιὰ τὸ σωστό. Τί εἶναι τάχα «σωστό», *ἐλαιὸν ἢ ἐλαιώνας, παντρούτηκε, πανδρεύτηκε, παντρούθηκε ἢ πανδρεύθηκε; ἢ ἑπανδρεύτηκε; ἢ ὑπανδρεύθη;*

*Ἕλληνες ποὺ δε διδάχτηκαν ξένες γλώσσες, λ. χ. γαλλικά, δὲ θὰ ποῦν τόσο εὐκόλα *λιευεῖ, εὐκολότα, εὐκόλως, υπυεῖ*. Ὅποιος πάλι ἔμαθε νὰ προφέρῃ σωστὰ τὰ γαλλικά *acte, Constantin* θὰ πῆ εὐκολώτερα στὰ ἑλληνικά *ἔκτισα* (ἀντὶ *ἔχτισα*), *Κωνσταντῖνος* (ἀντὶ *Κωσταντῖνος*). Καὶ εὐκολώτατα καὶ φυσικὰ σχηματίζουν οἱ ξενομαθημένοι τοὺς πληθυντικούς τῶν οἰκογενειακῶν: *οἱ Δραγοῦμη, τῶν Μπαλτατζῆ* κτλ. Ἐνῶ οἱ Ἕλληνες μὲ τὸ ἀνόθευτο γλωσσικὸ αἶσθητήριον τὰ κλίνουν: *οἱ Δραγοῦμηδες, τῶν Μπαλτατζῆδων*.

*Ἀκόμη καὶ τὸ γλωσσικὸ μας ἰδανικὸ μᾶς ἐπηρέαζει: Ὅταν ἀκοῦμε νὰ λέη κάποιος, ἀκόμη καὶ καθηγητὴς πανεπιστημίου, *τὴν πλήρη ἐλευθερίαν*, καταλαβαίνομε πὼς τὰ τελικά ἰ τῆς γλώσσας τῶν μορφωμένων τὰ ξαναφέρνει στὴν ὁμιλίαν ἢ προσπάθειαν νὰ μὴ λείψουν—ἀπὸ παλιὰ χρόνια, πρὶν ἀκόμη γεννηθῆ ἢ καθαρευοῦσά μας.

Τὸ συμπέρασμα ἀπ' ὅλα αὐτὰ εἶναι πῶς ὅλοι μαζὶ παρουσιάζομε μὲ τὴ γλῶσσα μας πολὺ μεγαλύτερη ποικιλία ἀπὸ τὰ μονωμένα ἄτομα.

Καὶ νὰ μὴν ξεχνοῦμε καὶ τὸ ἄλλο: "Ὅσο μιὰ κοινὴ γλῶσσα μένει ἀκαλλιέργητη καὶ δὲ διδάσκεται!—ὅπως ἔγινε ὡς τώρα μὲ τὴ δική μας—εἶναι δύσκολο ν' ἀποκτήσῃ ἀπόλυτη ἐνότητα, ἰδίως ὡς πρὸς τὸ λεξιλόγιο, πού συχνὰ παρουσιάζει κατὰ τόπους μεγάλη ποικιλία στὶς λέξεις εἴτε στοὺς φωνητικούς τύπους τῶν λέξεων. Ἐπρεπε λ.χ. νὰ ἐγκαταλειφθῇ τὸ *ἀνεροχίτην*, πού γράφονταν πρὶν, γιὰ νὰ γίνῃ φανερὸ πῶς τὸ *σκαρβέλωσα* τῆς μητρικῆς γλῶσσας, πού γράφεκε τότε, ἦταν ἰδιωματικὸ καὶ ἄγνωστο στοὺς περισσότερους, καὶ πῶς τὸ κοινὸ καὶ σωστὸ εἶναι τὸ *σκαρβαλώνω*.

Γιὰ νὰ ἐπικρατήσῃ στὶς περιστάσεις αὐτὲς μιὰ λέξη, εἶναι ἀνάγκη καὶ οἱ συγγραφεῖς νὰ προσέχουν νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν κοινὴ ἢ τὴν κοινότερη—ἀν καὶ τοὺς ἔρχεται φυσικὸς ὁ πειρασμὸς τῆ στιγμῆ τῆς δημιουργίης νὰ ζωντανεοῦν τὶς λέξεις τῆς ἐπαρχίας τους, ζυμωμένες μὲ τόσες θύμησες παιδικές. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἀναγνώστης πρέπει νὰ κρίνῃ τὸ κοινὸ στὴ γλῶσσα ἔξω ἀπὸ τὸ ἄτομό του καὶ νὰ μὴν εἶναι ἐτοιμὸς νὰ στιγματίσῃ ἰδιωματικὸ καὶ μαλλιαρὸ ὅ,τι δὲν ξέρει τυχόν ὁ ἴδιος ἢ λέξῃ ὄχι τόσο γνωστὴ ἢ κοινὴ, γιὰ τὴν ὁποία ὡστόσο δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῇ ἄλλη καταλληλότερη.

Μεγάλου μέρους τῆς κατακραυγῆς γιὰ τὴ γλῶσσα τῶν ἀναγνωστικῶν τοῦ 1917—1925 (ἐντελῶς διαφορετικὸ εἶναι τὸ ζήτημα τῆς γλῶσσας τῶν λογοτεχνημάτων στὰ Νεολληνικὰ ἀναγνώσματα τῆς Μέσης *) ἦταν γιὰ λέξεις ἄγνωστες. Καὶ ὅμως πάντοτε ἔφταιαν οἱ ἐπικριτὲς τους. Γιατὶ αὐτοί:

α) ἀξίωναν ὑπεροπτικὰ νὰ μὴ γράφονται λέξεις, πού τὶς χαραχτήριζαν ἰδιωματικές, ἐπειδὴ οἱ ἴδιοι δὲν τὶς ἔλεγαν στὴν πατρίδα τους: *σανός*, *στάνη* (αὐτὲς καὶ ὅμοιές τους κατακρίθησαν ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τότε τῆς γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν *),

β) ἀποξενωμένοι ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ ζωὴ ἄγνωστο ἦσαν καὶ τὶς σχετικὲς ἐννοιες, ἐλληνικώτατες ὡστόσο καὶ ὄχι περιττές: *δέση* τοῦ νεροῦ, *ἀσβός* (ἄρχαία λέξη, γνωστὴ καὶ ἀπὸ τὰ διδαχτικὰ βιβλία τῆς καθαρεύουσας, πού κατακρίθηκε ἀπὸ τὸν τότε μητροπολίτη Ἀθηνῶν *),

γ) ἀπληροφόρητοι γιὰ τὶς λέξεις αὐτὲς ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ τους μόρφωση καὶ τὴν ἄμεση γνωριμία τους μὲ τὴν ἐλληνικὴ ζωὴ ἤξεραν μόνο τὶς ἀντίστοιχες ξένες, καὶ μεταφραζόντας τις στὴν ξένη γλῶσσα καταλάβαιναν τὴ σημασίαν τους: *ξέφωτο*

(γαλλ. *clairière.*), *αεροζυγιάζομαι* (*planer*), *πέστραφα* (γαλλ. *truite*, γερμ. *Lichtung*) ⁶.

Ἄλλὰ ἄς κοιτάξωμε καλύτερα τί εἶδος πολυτυπίας ἀκούονται κάθε μέρα μεταξύ μας καί ἄς προσέξωμε ἰδίως τὸ τυπικό, τὸ βασικό μέρος τῆς γλώσσας καί τὸ κυρίως ἐπίμαχο σημεῖο στοῦ γλωσσικοῦ ζήτημα. Ἡ πολυτυπία γεννιέται:

α) ἀπὸ πολλαπλοῦς τύπους τῆς δημοτικῆς (κοινῆς ἢ καὶ ἰδιωμάτων): γ' ἐν. *θυμοῦνταν* - *θυμόταν(ε)*, γ' πλ. *θυμοῦνταν* - *θυμόνταν(ε)* - *θυμόντουσαν* - *θυμόσαντε*,

β) ἀπὸ τὸ ἀνακάτωμα τύπων δημοτικῶν καὶ λόγιων, ἢ στὴν ἴδια λέξη ἢ σὲ παράλληλες: *χτίστηκε* - (*ἐ*)*κτίσθηκε*, *ἀπαχαιτικός* - *διαστακτικός*, *θυμοῦνταν* - *ἐνθυμεῖτο ἐνεθυμεῖτο*, *δύναμις* - *δύναμις*, *σκοντιούμαστε κλαιγόμεμαστε στεροχωροιοῦμαστε* - *ἐκφραζόμεθα* ⁷.

Πῶς θὰ γλιτώσωμε ἐδῶ ἀπὸ τὸ χάος καὶ πῶς θ' ἀποχτήσῃ ἡ γλώσσα μας κανόνα γραμματικό; Εἶναι ὅλοι οἱ διπλοὶ τύποι περιττοί, ἀκόμη κι ἓνα: *zanéis* - *zanénas*; Καὶ μέ ποιὰ κριτήρια θὰ ξεδιαλέξωμε;

Ὅταν πρόκειται γιὰ διπλοῦς τύπους τῆς δημοτικῆς οἱ ἰδιωματικοὶ ἀποφεύγονται πολὺ εὐκόλα (*ἀλεποῦδες* - *ἀλλέες*). Οἱ κοινοὶ πάλι μῆροῦν νὰ περιοριστοῦν ὡς ἓνα σημεῖο μόνο, καθὼς ἐπιχειρήθηκε μὲ τὴ γραμματικὴ ρύθμιση τῆς σχολικῆς δημοτικῆς τοῦ 1917. Ἄλλὰ τὸ κακὸ αὐτὸ τῆς διπλοτυπίας δὲν εἶναι καὶ τόσο μεγάλο, καθὼς μὲ ἀπλοϊκότητα τὸ παρουσιάζει κάθε τόσο ὁ ἀρχαϊσμός. Ἡ δυσκολία γεννιέται μὲ τοὺς λόγιους τύπους, ποὺ ἀκούονται στὴν καθημερινὴ ὀμιλία τῶν «μορφωμένων» προπάντων, παράλληλα συνήθως μὲ τοὺς ἀντίστοιχους δημοτικούς.

Ἄμα ἐπιχειρήσῃ κανεὶς νὰ γράψῃ προσεχτικὰ καὶ στοχαστικὰ στὴ βάση τῆς ἀνακατωμένης γλώσσας ποὺ ἀκούεται στὴν πρωτεύουσα, στὰ σαλόνια καὶ ἄλλοῦ, βλέπει γρήγορα πρὸς τῆς λείπει μιὰ ὑποφερτὴ γραμματικὴ βάση καὶ ἀντικρίζει πολλαπλὲς δυσκολίες μὲ τὸ μαλλιτροβήγμα τῶν δύο ἀντιθέτων τυπικῶν. Μιὰ ρευστὴ καὶ ἀνώμαλη κατάσταση κόνει νὰ σαλεύῃ τὸ ἔδαφος κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας, καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ νιώθει ἐντονώτερα ὅποιος γράφει μὲ ἀξιώσεις γιὰ γλώσσα στρωτὴ καὶ γιὰ ὕφος. Ὅσοι ἄλλωστε δοκίμασαν νὰ γράψουν στὴ βάση αὐτὴ οὔτε οἱ ἴδιοι ἔμειναν συνήθως εὐχαριστημένοι οὔτε ὑποδοχὴ καλὴ βρῆκαν καὶ μιμητὲς (κάποτε ἔφταιξε, πρέπει νὰ τὸ ποῦμε, καὶ ἡ δικὴ τους συγγραφικὴ ἀδεξιότητα). Οἱ λογοτέχνες ἐξαρχῆς ἢ ἔπειτα ἀπὸ διαταγμοὺς (λ.χ. ὁ Ζενόπουλος) ἀκολούθησαν τὸ δρόμο καθαρώτερης στοῦ τυπικοῦ δημοτικῆς. Καὶ μᾶς γίνεται φανερὸ πῶς ἀφοῦ πλατύ-

ναμε τή γραμματική μας συνείδηση από τήν άτομική και τήν ιδιωματική γλώσσα τής έπαρχίας μας στήν κοινή του κοινωνικού μας κύκλου, τών όμοτέχνων και τών μορφωμένων, ένας τρίτος συγκεντρικός κύκλος μάς οδηγεί στη λύση έξω άπ' αυτή, πλατύτερα:

Γ) Για να μορφωθή γλώσσα άληθινά κοινή όλων μας είναι ανάγκη να μετακινήσωμε τήν κανονιστική βίαση τής γραμματικής μας έξω από τή σημερινά όρια τής συνηθισμένης γλώσσας τών μορφωμένων, τής γενεάς τουλάχιστο που περνά. Πρέπει δηλαδή να είναι ή γραμματική μας και για τή δική τους γλώσσα ρυθμιστική, αναγράφοντας και τύπους που αυτοί δε συνηθίζουν ή δε συνηθίζουν σε όλες τις σχετικές λέξεις - *αγκών - αγκώνας*).

Ή γραμματική αυτή θα είναι θεμελιωμένη σε αντικειμενικώτερα κριτήρια, στο πανελλήνιο γλωσσικό αίσθημα, (κατά τή *δεκανέας*, *Άχιλλέας* που λένε οί πολλοί και *υποβολέας*), στηριγμένη στα πρότυπα τής νέας λογοτεχνίας θα ίκανοποιητή το καλλιτεχνικό μας αίσθημα, χωρίς να έχη τύπους που να μήν μπορεί να τους πη και ένας μορφωμένος (λ.χ. *ζητημάτου, ελσαγγελέθης*) και θα είναι διδάξιμη, έτσι που να τή μαθαίνουν και τή παιδιά μας—όλα τή έλληνόπαιδα, όχι μόνο τή σημερινά αλλά και οί γενεές που ολοένα ανανεώνονται.

Να ζητούμε τάχα πολλά από τή γραμματική μιάς έθνικής γραπτής γλώσσας;

Και να είναι άληθινά ανάγκη να καθιερώσωμε γι' αυτόν τή σκοπό τύπους μορφολογικά άσυνήθιστους για τούς μορφωμένους, που συνήθως, σε λαούς με διαμορφωμένη γλώσσα και πολιτισμό, λογαριάζονται για πρότυπα γλωσσικά;

Τό ζήτημα είναι σημαντικό. Έδω κυρίως γεννά ό δημοτικισμός, με μερικούς μεταπλάσμούς που έπιμένει, τήν περισσότερο ίσως δικαιολογημένη για τούς άνίδεους άντιγνωμία, όσο απλώνεται ή χρήση τής νέας κοινής: Καλή κακή, γιατί να μή γράφωμε τή γλώσσα που μιλούν οί μορφωμένες τάξεις σταματώντας σε μιά μειχτή λύση, άντι να έπιμένωμε να τις ένοχλούμε με τύπους δημοτικώτερους, που μπορεί έπιτέλους να έπικρατήσουν μιά φορά, για σήμερα όμως φαίνονται πρόωροι και άκαιροι;

*

Α. Ή σημερινή πολυτυπία και τή ανακάτωμα τής γλώσσας τών μορφωμένων, και γενικώτερα άκόμη, πλατυτέρων κύκλων, έχει κύριο λόγο και τελευταία του πηγή τόν άρχαϊσμό που έπικράτησε ως σήμερα στη ζωή μας και που με τή τυπικό του έρχεται σε αντίθεση με τή τυπικό τής μητρικής

γλώσσας: γλώσσα γλώσσης αλλά κλώσα κλώσας, στάμνα στάμνας, πατάτας, σαλάτας, λύσσας, πείνας, δίψας κτλ., τράπεζα τραπέζης, ἄμυνα ἀμύνης και κάμερα κάμερας, μαγειρίσσα μαγειρίσσας, σαμιώτισσας, ὄπερας, πίπιζας, Βαράσσοβας. Ἡ μειχτή όμως αὐτή γλώσσα δὲν εἶναι μία και ἐνιαία παρά ποικίλα ἀνακατώματα, πολλές μειχτές με ποικιλότητα μείγματα δυο διαφορετικῶν τυπικῶν. Και λείπουν για τή γραμματική της ρύθμιση ή βάση και τὰ ἀντικειμενικά κριτήρια.

Γιατί ὑπάρχει ή γραμματική τῆς ἀρχαίας γλώσσας (με τούς περιορισμούς που ἀναγκάστηκε νὰ δεχτῆ στο πλαισίό της ή καθαρεύουσα) και ἀπό τὸ ἄλλο μέρος ή γραμματική τῆς νέας γλώσσας, τῆς δημοτικῆς. Κοντὰ σ' αὐτές εἶναι δυνατό, καθὼς δείχτηκε ἀπό καιρό, νὰ καθιερωθῆ, με ἀπλοποιημένο κάπως τυπικό, μιὰ νεοκαθαρεύουσα ή μιὰ νεοδημοτική, με τὸ τυπικό της συμπληρωμένο με μερικούς λόγιους τύπους *. Και στὰ δύο αὐτὰ συστήματα ὑπάρχει μιὰ ἀντικειμενική πᾶγια βάση.

Ὅταν ὁμως ξεμακρύνη κανείς ἀπό αὐτές, με ἰδανικό τὸ γραμματικό ἀνακάτωμα τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς, για νὰ τὸ καθρεφτίση λίγο πολὺ πιστά, ἄς εἶναι και με κάποιον ξεδιάλεγμα, χάνει τή μορφολογική ἐνότητα και τήν ἀντικειμενική βάση, ἀπαραίτητη προϋπόθεση για νὰ συμφωνήσουν οἱ ὁμογλωσσοὶ ἀπό ἐσωτερική ἀναγκαιότητα σὲ κείνο που προτείνεται.

Ἀκόμη και οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς θεωρίας μιᾶς μειχτῆς γλώσσας εἶναι εὐκολο νὰ συμφωνήσουν σὲ μιὰν ἄρνηση, σὲ ὅσα για ὀρισμένους λόγους παρουσιάζονται σὰν ὑπερβολές τῶν ἀρχαϊστῶν (λ.χ. ἐξενεργῶν, πηδῶσι, ἤλλομεν) ή τῶν δημοτικιστῶν (τοῦ προβλημάτου). Δὲν εἶναι ὁμως οὔτε εὐκολο οὔτε δυνατό νὰ συμφωνήσουν και σὲ μιὰ ξεκαθαρισμένη θέση τοῦ τυπικοῦ τῆς μειχτῆς γλώσσας. Ἡ μιὰ ἀπλοποίηση ἀποζητᾶ συνήθως και μίσην ἄλλη, και ἄλλες, ἄλλα και ὁ διαφορετικός ἀρχαϊσμός τῶν ρυθμιστῶν τῆς μειχτῆς τούς ἐπηρεάζει ἄθελά τους στὸν καθορισμὸ τοῦ εἶδους τοῦ μείγματος που θὰ ὑποστηρίξουν.

Ἐτσι καταλαβαίνομε πὼς ή ἐνδεχόμενη συμφωνία μερικῶν ὀπαδῶν τῆς μειχτῆς δὲν εἶναι προορισμένη νὰ βαστάξη περισσότερο ἀπὸ τή συνεργασία τους και τὸ ἐνδιαφέρον που θὰ μπορέσουν νὰ κινήσουν στὴν κοινὴ γνώμη.

Ἐτσι ἐξηγοῦμε πὼς ὅσοι ἀντίγνωμοι τῆς δημοτικῆς πρότειναν μιὰ μειχτὴ γλώσσα και ἄλλοτε και στὰ τελευταία μόνο τριάντα χρόνια συνηγόρησαν κάθε φορά και για στοιχεῖα μορφολογικά που ἄλλοι τὰ εἶχαν ἀποκλεισμένα ἀπὸ τή δική τους μειχτὴ *.

B) Ξεχωριστὰ σημαντική εἶναι ὁμως και ή ἐκπαίδευ-

τικῆ ἀποψη, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔχομε νὰ κρίνωμε τὸ ζήτημα τῆς γραμματικῆς.

Γιατὶ εἶναι φανερὸ πὼς ἡ Γραμματικὴ ποὺ νοσταλγοῦμε δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ φωτογραφῆσῃ ὅσα λέγονται, ἄς εἶναι καὶ ξεδιαλέγοντας ὅσα ὁ συντάχτης τῆς κρίνει πιὸ ἀξιόλογα. Θὰ ἔχη κατ' ἔξοχὴν πρᾶχτικὸ χαρακτήρα: σκοπὸς τῆς εἶναι νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ στὴ σωστὴ γραπτὴ καὶ προφορικὴ χρῆση· θὰ διδάσκεται σὰ σχολικὴ γραμματικὴ. Τότε ὅμως θὰ εἶναι ἀναγκαστὸ νὰ εἶναι αὐτὴ, ὅπως ὄρισα ἄλλοῦ, «ὄσο γίνεται πιὸ ἐνιαία... (ἐπειδὴ ἀπόλυτη ἐνότητα εἶναι γιὰ μᾶς τουλάχιστον σήμερα ἀκατόρθωτη) σὲ ὀρισμένη βᾶση»¹⁰, μιὰ καὶ εἶναι ἀδύνατο ν' ἀξιῶσωμε «ἀκριβῶς καθωρισμένον ἐνιαίον τυπικόν», ποὺ ζητοῦσε ὁ Χατζιδάκις¹¹.

Καὶ καθὼς πάλι σωστότατα παρατήρησε μὲ ἄλλη εὐκαιρία ὁ Σκιας—γιατὶ μὲ τὶς συζητήσεις τῶν περασμένων ξεκαθαρίστηκαν πολλὰ γιὰ ὅσους ἔχουν τὴν ὑπομονὴ νὰ τὰ μελετοῦν—δὲν ἀπλοποιοῦμε ὅταν καθιερώνωμε τοὺς νεώτερους τύπους, φυλάγωμε ὅμως πλάι τους, γιὰ τὰ ἴδια ἢ γιὰ ἀνάλογα παραδείγματα, καὶ τοὺς παλιότερους¹².

Ἄν λ.χ. τ' ἀρσενικά σὲ —ης θὰ σχηματίζουν τὴ γενικὴ τους σὲ —η, τοῦ νάνη, τοῦ θεοιστῆ, τοῦ νικητῆ, τότε εἶναι ἄσκη καὶ ἐπιζήμια πολυτέλεια νὰ ὀρίσωμε πὼς μερικὰ ἀρσενικά σὲ —ης, ποὺ δὲν μποροῦμε καὶ νὰ τὰ ὀρίσωμε, ἔχουν καὶ γενικὴ σὲ —ου. Καὶ ἂν δεχτήκαμε ἐπιτέλους τὴ νέα κλίση: ὁ χειμῶνας τοῦ χειμῶνα, ὁ ἀγκῶνας τοῦ ἀγκῶνα καταντᾶ σχεδὸν ἀντινομία νὰ ὀρίζωμε τὴν ἴδια στιγμὴ καὶ παράλληλο σχηματιστικὸ παράδειγμα ὁ Μαραθὼν τοῦ Μαραθῶνος.

Μὲ ἓνα «κτλ.» ἢ μὲ μερικὲς τελεῖες ἐξοφλεῖ εὐκόλα μιὰ Γραμματικὴ στὸ χαρτὶ τὸ ζήτημα τῆς διτυπίας τῆς γλώσσας τῶν μορφωμένων. Ἄν ὅμως πρόκειται νὰ διδαχθῆ μὲ αὐτὴν ἡ χρῆση, θὰ ἔπρεπε νὰ ὀρίξῃ σύμφωνα μὲ ποιοὺ σχηματιστικὸ παράδειγμα θὰ σχηματιστῆ ἡ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς λέξεις *καλιμῶνας, περιστοιχῶνας, ελαιῶνας, ἀροισῶνας, αἰῶνας, ἀγῶνας, στρατιῶνας, ξερονῶνας, ἀθῶνας, κορυφῶνας, λειμ(ι)ῶνας, κρυφῶνας, ἀχερῶνας, κεδρῶνας, κνελῶνας, κνκεῶνας, κολοφῶνας, προμαχῶνας, Παρθενῶνας, ἀπατεῶνας, λεγεῶνας, Κιθαριῶνας, Ἐλικῶνας, Ποσειδῶνας* καὶ ἀκόμη *ἡγεμῶνας, κανῶνας* κτλ. κτλ.

Φυσικὰ δὲν παρουσιάζουν ὅλα τὰ σχηματιστικὰ παραδείγματα στὴ βάση τῆς μειχτῆς τὶς ἴδιες δυσκολίες μὲ τὰ οὐσιαστικὰ σὲ —ῶν, —ῶνα—ἀλλὰ οἱ κατηγορίες αὐτοῦ τοῦ εἴδους δὲν εἶναι λίγες. Ἄναφέρω πρὸς χεῖρα: —ῶνας —ῶν (*κανῶνας, ἡγεμῶνας*), —ῶνας —ῶν (*γειτονας, δαίμονας, Ἀγαμέμνονας, πνεύμονας, ἄξῶνας, κλήδῶνας*), —ῶνας —ῶν (*ἄμβῶνας, σίφῶνας*), —ῆνας —ῆν (*σωλήνας, μίνας, κηφίνας*), θηλ. —ῶνα —ῶν (*λεχῶνα, Δραπετσῶνα, Σικῶνα*), —ῶνι —ῶν (*εἰκῶνα, ἀμαζῶνα*), ἄρσ. —ῶνας —ῶς (*φέλακας, πίνακας, κόρακας, θώρακας, πίδακας, ἀνθρακας, κόλακας, χάρακας*), —ῶρας

-ὄρ (αὐτοκράτορας, πράχτορας, διχτάτορας), καὶ πολλὰ ἄλλα καθὼς ἀρχοντας, προῦχοντας, φάλαγγας, φέρονγγας, πρόσφυγας, τιτάνας, παϊάνας, μεγιστάνας, καταποτήρας, φωστήρας, νιπτήρας, λαμπτήρας, κρητήρας, πρίγκιπας, κύκλωπας κτλ.¹³

Εἶναι φανερὸ πὼς τέτοια γραμματικὴ παρουσιάζει γιὰ τὴ σχολικὴ διδασκαλία δυσκολίες ἀνυπέρβλητες.

Δὲν πρόκειται γιὰ τὸ πὼς θὰ διδαχτῆ ἓνα μόνο παιδί, τὸ παιδί μας, οὔτε δέκα ἢ ἑκατὸ ἢ χίλια παιδιά. Εἶναι ἑκατοντάδες χιλιάδες, κάποτε καὶ ξενόφωνα, ποὺ γεμίζουν κάθε χρόνο γιὰ πρώτη φορὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, γιὰ νὰ βροῦν τὸ φῶς τῆς παιδείας καὶ ποὺ θὰ πρέπει πρῶτα πρῶτα νὰ μυηθοῦν στὰ μυστήρια τοῦ περιφήμου αὐτοῦ μαιχτοῦ ἰδιώματος τῶν μορφωμένων.

Εἶναι αὐτὸ στὰ σημερινὰ χρόνια τῆς καθολικῆς παιδείας καὶ τῆς δημοκρατίας ἓνα κοινωνικὸ καθεστῶς καὶ μία ἀνάγκη. Τί ἀξίωσι ἀπὸ δασκάλους καὶ μαθητῆς νὰ τοὺς ὀρίζωμε πὼς μερικὰ οὐσιαστικὰ τελειώνουν σὲ -ώνας καὶ ἄλλα σὲ -ών, ἄλλα κλίνονται -ώνας -ώνα καὶ ἄλλα -ών -ῶνος, ἄλλα θηλυκά, σὲ -ών -ῶνος ἢ -ῶνος, καὶ ἄλλα σὲ -ῶνα -ῶνας ἢ -ῶνα καὶ σὲ -ῆρ -ῶνας, καὶ ἔπειτα, ἀρσενικὰ πάλι, σὲ -ῆρας -ῆρα (φωστήρας) καὶ σὲ -ῆρ -ῆρος (κλητήρ), σὲ -ένας -ένα (ποιμένας) καὶ σὲ -ῆν -ένος (ἀδῆν, πυθμῆν), σὲ -ῆνας -ῆνα (σωλήνας), σὲ -ῆν -ῆνος (κηφῆν) καὶ ἀτέλειωτα ἄλλα¹⁴.

Θὰ ὑποχρεώσωμε ὅλους αὐτοὺς ν' ἀποστηθίζουν τὶς χωριστὲς κατηγορίες τῶν ὀνομάτων ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν ἀρχαία κλίση;

Θὰ ρωτήση ἴσως κανεὶς: Μὰ οἱ γραμματικὲς ἀπὸ ἄλλες γλῶσσες δὲν ἔχουν καὶ αὐτὲς τὶς ἀνωμαλίες τους καὶ τὶς ἐξαιρέσεις; Καὶ βέβαια τὶς ἔχουν, ἀφοῦ καθρεφτίζουν γλῶσσες ἀνθρώπων. Ὅχι ὅμως ἀνωμαλίες τέτοιου εἴδους οὔτε τόσο πολλές. Ὑπάρχουν γραμματικὲς καὶ γραμματικὲς.

Οἱ ἀνωμαλίες ἄλλωστε δὲ θὰ λείψουν οὔτε ἀπὸ τὴ δική μας γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς. Τονίζωμε καὶ ἐμεῖς τὶς γενικὲς τῶν προπαροξύτωνων οὐδετέρων σὲ -ο, τοῦ σίδερον, τοῦ κάρβουνον, τοῦ πίτουρον κτλ. καὶ ἔπειτα τοῦ ἀλόγον. Θὰ ἔχωμε καὶ ἐμεῖς γιὰ τὰ παροξύτονα ἀρσενικὰ σὲ -ης δυὸ διαφορετικούς σχηματισμούς: ὁ ναύτης-οἱ ναῦτες ἄλλὰ ὁ νοικοκύρης οἱ νοικοκύρηδες. Ἡ διαφορὰ αὐτή, ποὺ ἔχει τὸ λόγο τῆς, δὲν μπορεῖ νὰ διδαχτῆ μὲ κανόνα πραχτικῶς.

Ἐδῶ ὅμως διαφέρει τὸ πρᾶμα πολὺ ἀπὸ τοῦ σχηματισμοῦ ποὺ εἶδαμε, -ώνας καὶ -ών.

Ἐδῶ εἶναι ὁ γραμματικὸς κανόνας θεμελιωμένος στὸ γλωσσικὸ μας αἴσθημα. Αὐτὸ μᾶς ὀδηγεῖ νὰ μιλήσωμε σωστὰ καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες θὰ ποῦν χω-

ρίς γραμματική *οί ναύτες* και όχι *οί ναύτηδες*, *οί νοικοκύρηδες* και όχι *οί νοικοκύρες*. Θά ήταν αυτά φριχτά λάθη. Τέτοιο είδος γραμματικής άνωμαλίας δέ γεννούν γιά τούς όμογλώσσους καμιά δυσκολία.

Θά είναι λάθος, πού θά πρέπει νά διορθώση ό δάσκαλος ή ή μητέρα, όταν λέη τó παιδί της ή γράφη ό μαθητής ή *επιφυλλίδα* κατò τó ή *εφημερίδα*, ή ό *άγώνας τού αιώνα μας*, κατò τó *χειμώνα τού χειμώνα*, ό *άγώνας* κτλ., όλα τύποι και λέξεις πού από νωρίς έμαθε στη μητρική του γλώσσα; "Η έχομε νά παραδεχτούμε στους σχηματισμούς αυτούς, πού και σήμερα συχνά ακούονται, τή ζωντανή άναλογία τών όμοιών τους, πού έχουν καθορίσει τó γλωσσικό μας σύστημα και μās σπρώχνουν νά συμμορφώουμε, πατώντας τά διδαγματα μιάς μειχτής άθεμελιωτής γραμματικής, παρουσιασμένης μέ τις αξιώσεις νά έκφράση τήν έθνική τάχα γλώσσα;

"Αν καθώς πιστεύω, είμαστε ύποχρεωμένοι νά δεχτούμε στη γραμματική μας τής δημοτικής μερικούς λόγιους τύπους, οι άνωμαλίες αυτές μεγαλώνουν λίγο αλλά αυτό δέν είναι άρκετός λόγος γιά νά τις πολλαπλασιάσωμε μέ σύστημα άσυλλόγιστα στη γραμματική μιάς μειχτής γλώσσας, πού θέλει νά σεβαστή τó *νοκεών* και τó *Έλικών* τών μορφωμένων.

Θά ήταν αυτό άδικαιολόγητα έγωιστική λύση χωρίς σοβαρότητα. Χρέες μας είναι νά στοχαστούμε τήν εκπαιδευτική αυτή άποψη και σημασία τής γραμματικής και νά κάμωμε κάποια θυσία τού έαυτού μας ως πρòς τή γλώσσα πού θά διδαχτούν τά παιδιά μας, γιά νά αποχτήσουν γραμματική διδάξιμη. Και δέν είναι δυνατό τήν ώρα πού παίρνει στήν παιδεία τή θέση τής καθαρεύουσας μέ τó άρχαίο τυπικό της ή νέα γλώσσα, νά γεννούμε μέ τις δικές μας άμφιβολίες και ύποχωρητικότητες και γλωσσικούς μικροεγωισμούς τέτοια άκαταστασία στη σχολική γραμματική.

"Η περίφημη έπιτροπεία τού 1921, πού είχε τήν άφέλεια νά ανακαλύψη στη γραμματική τών αναγνωστικών τής δημοτικής διπλοτυπίας τού τύπου *ναύτες-νοικοκύρηδες*, *ζάβοβνου-άλόγου*, *γέροντας-γέρος* γιατί μέ ε άλλα *γέρο* μέ ο, φαντάστηκε πώς έπρεπε γι' αυτό νά καη ή Γραμματική τους άφου«άντι άπλοποιήσεως τής γλωσσικής διδασκαλίας και διευκολύνσεως τών μαθητών εισάγεται ή πολυτυπία, ό κυκεών, ή σύγχυσις, ή γλωσσική άναρχία και προβάλλονται τῶ παιδί δυσχέρειαι άνυπέμβλητοι. Έννοείται δέ ότι αι δυσχέρειαι αὔται θά είναι άσυγκρίτως άνώτεροι εις παίδας ξενόφωνους διδασκομένους τήν έλληνικήν»¹⁴. Τί θά πρότεινε όμως τότε νά γίνουν γραμματικές πού σά νά μήν έφταναν άνωμαλίες θεμελιωμένες στη ζωντανή λαϊκή χρήση ύψωσαν σέ σύστημα

μέ τη μειχτή τους βάση μία τεχνητή πολυτυπία, που δεν μπορεί να ριζώσει στο πανελλήνιο γλωσσικό αίσθημα, όπου αυτό κάθε μέρα θα την αναποδογυρίζει;

Και να μην ξεχνούμε και το άλλο: Πώς με το να λείπουν, καθώς είδαμε, τ' αντικειμενικά κριτήρια για να καθοριστή ή χρησιμεύσει των μορφωμένων, είναι αδύνατο και στους όπαδούς μιας μειχτής γλώσσας να συμφωνήσουν για το αν πρέπει να λέγεται *αιώνας* ή *αιών*, *αγώνας* ή *αγών*, *Μαθαίνας* ή *Μαθαίων* κτλ. Γιατί αν εξαιρέσωμε λέξεις δημοτικές (*πρωστειώνας*) και λόγιες σπάνιες (*κολοφόν*) οι περισσότερες άλλες λόγιες άκούονται με τους δύο τύπους, με την τάση να υπερτερήσει ο δημοτικός όσο περισσότερο συνηθίζονται (*κωκλώνας, στατώνας, αγώνας, Μαθαίνας*).

Γ) Σε όλα αυτά είναι όμως ανάγκη να προστεθή και ένα άλλο. Ότι η σχολική διδασκαλία, ο σπουδαιότατος αυτός όρος για τη μορφή του σημερινού ιδιώματος των μορφωμένων, είναι, με τα βλητός συντελεστής, που συναπαρτίζει φαύλο κύκλο με το άποτέλεσμα που δημιουργεί. "Αν η σημερινή γλωσσική έλαστικότητα και άσπάθεια είναι άποτέλεσμα της διδασκαλίας της άρχαιας γραμματικής σε όσους είχαν μητρική γλώσσα τα σημερινά έλληνικά, δεν μπορεί παρά ν' αλλάξη γοργά η γραμματική τους σε όφελος του νέου τυπικού, όταν η διδασκαλία του λόγιου τυπικού τη στηρίζει παραμεριστή είτε από το τυπικό της δημοτικής, όπως έγινε (σωστότερα: θα έπρεπε να είχε γίνει) την τελευταία δεκαπενταετία, είτε και από το διπλό τυπικό της μειχτής. "Αν οι ζωντανοί αναλογικοί μεταπλάσμοι *αγώνας αιώνας, Κιθαριώνας* κτλ. δεν έμποδίστηκαν από την άποκλειστική διδασκαλία του *-ών -ώνος*, ποιό φίμωτρο και ποιός φραγμός θα έχη τη δύναμη να πνίξη τα *-ώνας -ώνα* την ώρα που θα διδάσκη, ως είναι και μία μειχτή γραμματική: *ο αγώνας το αγώνα, ο χειμώνας το χειμώνα, ο καλαμιώνας το καλαμιώνα* :

Και φυσικά δεν είναι δυνατό κάθε δέκα χρόνια να μεταρρυθμίζωμε και να ξανααπλοποιούμε τη σχολική γραμματική, μαζί και τη γλώσσα των διδαχτικών¹⁵, όταν μ' ένα κοντόθωρο και άτολμο σύστημα έπισημοποιημένης πρότυπης μειχτής γλώσσας το ρευστό ανακάτωμά της μέσα στην κοινωνία θα γίνεται όλο και πιο δημοτικό--με το να διδάσκεται άκριβώς ο τεχνητός μειχτός τύπος, που οι όποδοί του φαντάζονται πως αντιπροσωπεύει κάτι πάγιο.

Είναι ανάγκη όποιος παίρνει την ευθύνη της αλλαγής να διπλοζυγίση στο νοῦ του εκείνο που έχει να γίνη και το τέρμα όπου έχει να καταλήξη, να ρυθμίση τη σχολική γραμματική σύμφωνα με τις ανάγκες και αξιώσεις αυτές και άδια-

φορώντας για άναπόφευγες με ό,τι και αν γίνη και πρόσκαιρες δυσαρέσκεις των όπαδών του άρχαισμού και τής άνακατωμένης γλώσσας να λογαριάση περισσότερο όσα διδάσκει ή ιστορική εξέλιξη τής μητρικής γλώσσας, αν δέ θέλη να θεμελιώση τή γραμματική του στον όμμο ¹⁵.

Δέν είναι δύσκολο να καταλάβη κανείς, για να ξαναγυρίσω στο παραπάνω παράδειγμα, πώς λέξεις που έχουν όμοιες, ακόμη και στή γλώσσα των μορφωμένων, τις πτωτικές τους καταλήξεις σε όλες τις άλλες πτώσεις, και ιδίως τήν ένική αίτιατική, καθώς τó *αγκώνας-κυκών*, (αίτ. -ώνα, πληθυντ. -ώνες -ώνων -ώνες), δέ θα μπορέσουν να διατηρηθούν διαφορετικές στήν ένική όνομαστική και γενική. Και κοντά σ' αυτό, στήν άρχαιστική χρήση των μορφωμένων, θρεμμένη από τή σχολική διδασκαλία, αντίτάσσεται για να κλονίση τή γενική -ώνος και ή άναλογία όλων σχεδόν των άρσενικών όνομάτων, όλων όσα τελειώνουν σε -ας -ες -ης -ούς, που έχουν τήν ένική γενική όμοια με τήν αίτιατική — και τήν όνομαστική μ' ένα ακόμη ε στο τέλος. Η άναλογία των ζωντανών τύπων τής δημοτικής είναι δυνατώτερη από τις άσυμμόρφωτες άρχαιστικές εξαιρέσεις, τις αντίθετες με τήν εξελιχτική τάση.

Όπτε είναι δυνατό με κανένα τρόπο να διατηρηθούν στή ζωντανή του λαού μας γλώσσα οι πληθυντικοί *νικηται-νικητάς*, που πατούν παλιό βασικότατο νόμο τής νέας γλώσσας, πώς ή πληθυντική όνομαστική και αίτιατική έχουν σε όλα τά ούσιαστικά και επίθετα κάθε γένους, (έκτός από τ' άνεξίσωτα άρσενικά σε -ος) τόν ίδιο πτωτικό τύπο: *οί ναύτες-τους ναύτες, οί γανωματῆδες τους γανωματῆδες, οί άσχοιτες-τους άσχοιτες, οί καρδέες-τους καρδέες, οί χαρές — τις χαρές, οί νῆκες-τις νῆκες, οί όκάδες-τις όκάδες, τά παιδιά-τά παιδιά, τά μέρη-τά μέρη, τά χώματα-τά χώματα* κτλ.

Αυτός είναι ο λόγος που ο πολυς κόσμος, όταν δέν επηρεάζεται από τή σχολική διδασκαλία, συχνά συμμορφώνει τις λόγιες λέξεις στή μορφολογία τής πραγματικής του γλώσσας (*σωστός κυκώνας*) ή του ξεφεύγουν κάτι τύποι άπροσδόκητοι (*ένας φοιτητάς*), που δείχνουν τήν άδυναμία του ν' άφομοιώση τύπους λόγιους άχώνευτους ακόμη και πάντα, με όλες τις προσπάθειες του καθαρισμού 100 χρόνια τώρα, για τó γλωσσικό του αίσθημα. Ο Χατζιδάκις ο ίδιος, που θεωρητικά έργαστηκε όσο κανείς άλλος για τή μελέτη τής δημοτικής, στήν πράξη όμως πολέμησε όσο λίγοι—για 40 χρόνια—καθ' ε προσπάθεια για να ύψωθῆ σε γραπτή μας γλώσσα, έχει άναγνωρίσει σε μιá από τις φωτεινές του στιγμές «τριακοσίους και έπέκεινα» τύπους καθώς του *καθηγητοῦ, ο εισαγγελεῦς τοῦ*

εἰσαγγελέως, πού γράφονται στήν καθαρεύουσα, καί πού ὄχι λίγοι τους λέγονται ἀπό τούς μορφωμένους, πού εἶναι ὡστόσο ἐμπόδιο «εἰς τήν πνευματικήν καί ἠθικήν τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἀναπτύξιν», γιατί οἱ «πολλοί» δέν μποροῦν νά τους ἀφομοιώσουν καί νά τους μεταχειριστοῦν σωστά, «ὀρθῶς καί ἀπλῶς»· καί ἀναγνώρισε πῶς «εὐχῆς ἔργον θά εἶναι ἡ κατά μικρὸν ἀπομάκρυνσις αὐτῶν».

Δ. Ἔχομε ὁμως καί στή νέα μας λογοτεχνία ἕνα καθεστῶς, πού δέν μπορεῖ πιά ν' ἀγνοηθῆ. Πῶς θ' ἀρνηθοῦμε τὸ γραμματικὸ τύπο πού ἔχει πιά διαμορφωθῆ σ' αὐτή; Σὲ ὅλους τούς εὐρωπαϊκούς λαούς ἡ γραπτὴ κοινὴ γλῶσσα ἀκολούθησε τὸ δρόμο πού χαραχτήκε ἀπὸ κείνη.

Θά καθιερώναμε ἐμεῖς γλῶσσα διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ λογοτεχνική; Γιατί βέβαια ἡ λογοτεχνία δὲ θ' ἀκολουθήσει τίς ἀλληλοσυγκρουόμενες καί σαλευόμενες συμβουλές τῶν μειχτῶν, μιὰ καί χειραφετήθηκε τόσο εὐόιωνα ἀπὸ τὸν πιεστικὸ ἀρχαϊσμό τοῦ δασκαλισμοῦ.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς ὡς τίς μέρες μας ἡ λογοτεχνία δὲ μᾶς ἔδωσε ὀλόκληρη τὴν κοινωνικὴ ζωὴ καί πῶς ἡ δημοτικὴ τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἀκόμη σὰ πρῶτα τῆς βήματα, τὰ προβλήματα ὡστόσο πού ἔχουν ἀκόμη νά λυθοῦν εἶναι, καθὼς εἶδαμε, ζητήματα προπάντων λεξιλόγιου καί ὕφους καί ὅπως καί ἂν ἀντικρίσωμε τὴν ἐπάρκεια τῆς συνθετώτερης ἐπιστημονικῆς γλῶσσας δὲ θά εἶναι δυνατὸ νά ξεφύγῃ τὴ βάση πού τῆς ἔδωσε πιά ὀριστικά ἡ λογοτεχνία.

*

Ε. Μένει νά σταματήσωμε σὲ μιὰ τελευταία ἀποψη, στήν κοινωνικὴ τάξη, πού ζητοῦν στ' ὄνομά της ν' ἀναθεωρηθῆ ἡ γραμματικὴ ρύθμιση τοῦ δημοτικισμοῦ, ἀντιτάσσοντας τὴ δική της γλῶσσα μὲ τὴ μορφολογικὴ σύνθεση ἢ καλύτερα συγκόλληση πού εἶδαμε.

Γλῶσσα «τῶν αἰθουσῶν», τῶν καλοαναθρεμμένων, τῶν «ἐπισημοτάτων οἰκιῶν» καί τῶν κυριῶν ζήτησαν καί σὲ ἄλλες ἐποχές μισοφρόνιστοι ἀρχαῖστὲς καί ὄψιμοι ὀπαδοὶ μῖς ζωντανότερης γλῶσσας, σὰ συμβιβαστικὴ διέξοδο ἀπὸ καθαρεύουσα καί δημοτικὴ κι ἐπικαλέστηκαν μάλιστα ὅ,τι ἔγινε καί σὲ ἄλλους τόπους. Ἡ ἀπάντηση ὁμως δόθηκε ἤδη στή γλωσσικὴ μας ἱστορία.

Δὲ θά ἤθελα νά κακοκαρδίσω κανένα καί θά μοῦ ἐπιτρέψετε νά προτάξω γνῶμες ξένες, εἰπωμένες σὲ καθαρεύουσα, πού κάνει νά φαίνωνται τὰ λεγόμενα λιγώτερο βαριά, γνῶμες ἀκόμη ὀπαδῶν τοῦ ἀρχαϊσμοῦ.

Γιὰ τὸ φραγκαττικισμὸ τῆς μορφωμένης τάξης μίλησε πα-

λιότερα ο Δημήτριος Βερναρδάκης: «Πώς είναι δυνατόν να καταρτίσει ποτέ έθνικήν γλώσσαν και φιλολογίαν έθνος, όπερ προσπαθεί να συγκαλύψη και άποκρύψη τήν μητρικήν του γλώσσαν έν παντί και πάντοτε και έκ παντός τρόπου, προτιμά δέ να ψελλίξη μάλλον φραγκιστί, και να μεταχειρίζεται γλώσσαν άνύπαρκτον μάλλον, παρά να φωραθής όμιλοῦν τήν μητρικήν του, ήν νομίζει και όνομάζει χυδαίαν;»¹⁷

Και ό Α. Σκιῆς, άπαντώντας σε μιᾶ από τις τελευταίες θεωρίες του συναδέλφου του Χατζιδάκι για τή γλώσσα τών αίθουσών και τών κυριών, τόνιζε άκόμη πιό παστροκικά: «Ή εικόν αύτη τής έν ταις αίθούσαις λαλουμένης γλώσσης είνε άπατηλή, ήκιστα δυναμένη να καθοδηγήση τους άπλοποιοῦντας τήν γραφομένην», άφοῦ «... έν τή άρτιπαγει ήμών κοινωνία οί έν ταις αίθούσαις τών «έπισήμων οικιών» άναστρεφόμενοι όχι μόνον όμοειδή μόρφωσιν δέν έχουσιν, άλλ' οὔδὲ κοινόν πατροπαράδοτον πολιτισμόν, ... πλείστοι έκ τούτων ή δέν έχουσι άποβάλει τήν πάτριον άγροικίαν ή έχουσι παιδευθῆ έν κακώς λειτουργούσιν έλληνικοίς σχολείοις ή έν σχολείοις ξένοις... τινές δέ και μάλιστα γυναίκες οὔδ' έτυχον άλλης παιδείας πλην τής κατ' οίκον υπό ξένων μετριώτατα πεπαιδευμένων παιδασγωγών άπονεμηθείσης, ώστε σχεδόν δέν διαφέρουσι τών παντάσασιν άγραμμάτων... Εις τας αίθούσας τών έπισήμων οικιών... ξέναι γλώσσαι όμιλοῦνται συχνότατα και αύτη δέ ή έλληνική όμιλείται έπιτετηθευμένη... Συχνάκις ή έν αύτοις όμιλουμένη έλληνική είναι χειροτέρα τής κοινώς όμιλουμένης...»¹⁸.

Θά είχα να προσθέσω σ' αυτά, άφοῦ δεχτώ πως υπάρχουν και έξαιρέσεις στην κοινωνία, και προπάντων στο σημερινό άκροατήριο, πως ό παλιός κόσμος τών γραμμάτων, «τών έπισημοτάτων οικιών» και σαλονιών και οί σημερινές έλληνίδες δέν μπορούν ν' αξιώνουν τόσο αυτονόητα να λογαριάζονται με τὰ έλληνικά τους για πρότυπα γλωσσικά, οὔτε και να παραλληλίζονται τόσο εύκολα με τις γαλλίδες, που βοήθησαν μιᾶ φορά, στο 17. αί., να έξευγενισθῆ, να ύψωθῆ και να λαμπρυνθῆ ή μητρική τους γλώσσα.

Ζούσαν εκείνες σ' έποχή που άρχιζε ν' άνθίζει ό γαλλικός πολιτισμός, ή συνείδησή του ήταν βαθιά στις ψυχές τους, ή γραμματική τών γαλλικών τους ήταν ήδη κολπομελιωμένη στη λαϊκή γλώσσα, ίδια με κείνη που άκολουθούσε ή λογοτεχνία. Το άγνό γλωσσικό αίσθημα τών γαλλίδων εκείνων δέν τό νόθευε σχολική διδασκαλία πολύχρονη με λατινικά, οὔτε τύπος άνύπαρκτος τότε άκόμη γαλλοσχολαστικής καθαρεύουσας. Έλειπε από τις τάξεις τους, που τις χαρακτήριζε κάποιος

γλωσσικός *πατριωτισμός*, ξενόγλωσση μάθηση τέτοια πού να θολώνη τὸ αἴσθημά τους γιὰ τὴ μητρικὴ γλῶσσα. Καὶ δὲν τὶς ἐσπρωχῶσαν οἱ ὄροι ἑνὸς ἀδιαιμόρφωτου ἀκόμη ἔθνικοῦ πολιτισμοῦ ἢ μιὰ ἀδικαιολόγητη ξενομανία σὲ ὑπερτροφικὴ ξενικὴ μίμηση καὶ *μόρφωση*, καθὼς γίνεται σὲ μᾶς, καὶ σὲ ἐκεῖνο τὸ ἀπᾶσις γλωσσικὸ γαλλοελληνικὸ ἀνακάτωμα πού ἀκούεται τόσο συχνὰ μέσα στ' ἀθηναϊκὰ σαλόνια τοῦ 19. ἀλλὰ καὶ τοῦ 20. ἀκόμη αἰῶνα.

Ἄλλὰ καὶ ἡ γλωσσικὴ συμβολὴ τῶν γαλλίδων δὲν ἀπλώθηκε στὴ μορφολογικὴ διαμόρφωση τῶν γαλλικῶν, πού μᾶς φαίνονται σήμερα τόσο εὐγενικὰ καὶ καλλιεργημένα, παρὰ στὴ φρασεολογία καὶ τὸ λεξιλόγιο—ὅπου κανεὶς ποτὲ δὲ θ' ἀρνηθῆ τὴν ἐπίδραση τῶν μορφωμένων τάξεων—κάποτε καὶ στὴν προφορὰ. Ἄλλὰ μήπως καὶ στὴν προφορὰ, λ.χ. τοῦ διφθόγγου οἱ (προφ. ουέ) δὲν ἀκολούθησε ἡ ἀνώτερη γαλλικὴ κοινωνία τὴ λαϊκώτερη προφορὰ οὐὰ ὕστερ' ἀπὸ τὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1789; ¹⁰

Οἱ σημερινοὶ ὁμοῦ μορφωμένοι μὲς καὶ μαζί τους καὶ πολλὰς ἑλληνίδες, καὶ τὴν ἐπίδραση τῆς παλιᾶς σχολικῆς γλῶσσας δέχτηκαν ὡς τώρα ὑπερβολικά—ἀσχετα μὲ τὶς πραγματικὰς *ἀνάγκες*—καὶ τὴν ἐπίδραση ἀπὸ ξένες γλῶσσες καὶ ἰδίως τὰ γαλλικὰ συχνὰ ἀνάλογη, ὥστε νὰ ἔχη χάσει ἡ γλωσσικὴ τους λειτουργία τὴν καθαρότητα καὶ τὴ διαίσθηση πού βρίσκομε στὸν ὑπόλοιπο ἑλληνισμό μὲ τὴν πιὸ ἀπλὴ ἴσως κάποτε, ἀλλὰ καὶ ἑλληνικώτερη καὶ πραγματικώτερη *μόρφωση*.

Γιὰ ὅλα αὐτὰ οὔτε τὴ γραμματικὴ ρύθμιση τῆς νέας μας γλῶσσας εἶναι δυνατὸ ν' ἀξιῶνουν σὲ μιὰ τόσο κρίσιμη ἐποχὴ γιὰ τὴ διαμόρφωσή της ὅσοι δὲ χειραφετήθηκαν ἀκόμη ἀπὸ τὶς παραπάνω ἐπιδράσεις ἀλλὰ καὶ οὔτε κἀν νὰ λογαριαστοῦν μπορεῖ μὲ τὴν ὁμιλία τους γιὰ πρότυπα γλωσσικὰ παρὰ μὲ πολὺ μεγάλη προσοχὴ καὶ ἐπιφύλαξη.

*

Ἐγινε φανερὸ πὼς κάθε λύση σὲ μειχτὴ βία, μὲ ἀνακάτωμα τῶν δύο τυπικῶν, δὲν εἶναι ἐφαρμοσίμη καὶ μόνιμη, ἐπομένως δὲν εἶναι λύση σοβαρὴ καὶ πραγματικὴ *λύση*.

Ὅμοια ἀξεκαθάριστες ἀρχές—ἀνάλογες μὲ τὸ γραμματικὸ καὶ ἐννοιολογικὸ χάος τῆς κοινωνίας πού τὶς δημιουργεῖ ἢ τὶς ἀποδέχεται—εἶχαν ὀδηγήσει ἐδῶ κι ἐκατὸ χρόνια ἀπὸ τὴ μέση τάχα ὁδὸ τοῦ Κοραῖ στοὺ πελάγωνα τῆς διγλωσσίας πού πολεμοῦμε ὡς σήμερα νὰ τὸ ξεφύγωμε. Ἄν προχώρησε ἀπὸ τότε ἡ πραγματικὴ γνώση καὶ *μόρφωση* τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, θὰ ἔπρεπε νὰ μὴν ὑπάρχη σήμερα καιρὸς καὶ διά-

θεση για να ξαναρχίσουμε ανάλογο πείραμα στην άυπαρχτη μέση όδο μιάς μειχτής γλώσσας.

Μοναδικό και άναμφισβήτητο πλεονέκτημα για κάθε μειχτή λύση είναι πώς γεννά με τη συμβιβαστική της προθυμία για κάθε είδος ύποχωρήσεις λιγώτερες αντίλογίες στους όπαδούς του αρχαϊσμού, εκεί που ο δημοτικισμός επιμένει—χωρίς να είναι αυτό παραξενιά η πείσμα, όπως φαντάζονται πολλοί—σε ό,τι δείχτηκε απαραίτητο να καθιερωθή, αν θέλωμε ν' άποχτήσωμε γλώσσα που ν' άξίζη τις λειτουργίες που έχει να έπιτελέση.

Αν μιά μειχτή λύση ήταν δυνατή, δέ θα είχαμε διστάξει να την εφαρμόσωμε και έμεις. Θα την είχα είσηγηθή και έγω όταν στα 1917 είχα να ρυθμίσω τή σχολική γραμματική και έβλεπα μέρος του κοινού άνέτοιμο ν' άποδεχτή τή νέα σχολική γραμματική. Με κάθε ύποχώρηση θα έμεναν και περισσότεροι από τους γονείς εύχαριστημένοι. Τά συλλογιζόμεν ατά²⁰. Άλλά ο λόγος δέν είναι για τους σημερινούς γονείς, έλεύθερους να έξακολουθούν να μιλούν τó γλωσσικό τους μείγμα, παρά για τά παιδιά τους, τή νέα γενεά. Με τί δικαίωμα και για ποιό σκοπό να βασανίσωμε όλους αυτούς; Είναι φανερό πώς δέν μπορούμε να παίξωμε. Έχομε χρέος να καταλείπωμε τοίς παισίν ήμών γλώσσαν ως οίόν τε εύμάθητον, είτε μιά φορά ό Χατζιδάκις.

Και τώρα που έξετάσαμε για ποιούς λόγους δέν είναι δυνατό να δεχτοΰμε να λυθή τó ζήτημα τής γραπτής μας γλώσσας σε μειχτή βάση, μπορούμε να δοΰμε σύντομα τή λύση που παρουσιάζει ό δ η μ ο τ ι κ ι σ μ ό ς.

Η ανάγκη να θεμελιωθή ή νέα γραπτή γλώσσα στο τυπικό τής δημοτικής είχε άναγνωριστή σωστά παλιότερα από τó Βερναρδάκη, άκόμη και από τó Χατζιδάκι²¹, ή τιμή όμως τής εφαρμογής ένός άναγεννητικού γλωσσικού προγράμματος άνήκει στον Ψυχάρη. Για να γλιτώσωμε, έίπε, τελειωτικά από τά κακά τής διγλωσσίας και τις συζητήσεις μιά μόνο λύση ύπάρχει: Να γράψωμε τή λαϊκή γλώσσα σύμφωνα με τους νόμους της έξω από τ' άτομικά μας γούστα σε βάση άντικειμενική.

Καθάρη ήθελε ό Ψυχάρης τή δημοτική. "Όχι όμως βέβαια λεξιλογικά, άφοΰ έγραφε ό ίδιος *αντιλήφτηκε, συγκάταψε*. Θα γράψωμε μόνο *φωμί, σύννεφο, σφρανοκατέβατος* και όχι *πανεισιτήμιο, μεταφραστικός*; Πώς είναι δυνατό να καλλιεργηθή ή γλώσσα λαού άπαιδέυτου αν δέν πλουτιστή με όσες λέξεις χρειάζεται από τήν αρχαιότερή της φάση ή από τις ξένες γλώσσες;²² Βέβαια δέν είναι δυνατό ν' άποκλειστούν έδω και οί νεολογισμοί από τά ζωντανά της στοιχεία, και έγιναν στο

σημείο αυτό και μοιραίες υπερβολές, στην οξύτητα της πρώτης ιδίως εποχής και τῶν υπερβολῶν τοῦ ἀρχαϊσμοῦ, καὶ γίνονται καὶ σήμερα ἀκόμη. Ἄλλὰ καὶ πόσα πού νομίζονταν τότε υπερβολές δὲ λογαριάζονταν πιά γιὰ τέτοιες λίγο ἀργότερα!

Ὁ Ψυχάρης ζητοῦσε, καθὼς εἶναι γνωστὸ νὰ συμμορφῶνωνται οἱ λόγιες λέξεις στὴ δημοτικὴ, στὸ τυπικὸ (*δόστωτήρας* κατὰ τὸ *καταποτήρας*, ὄντο, μέλλο κατὰ τ' ἄλλα οὐδέτερα σὲ -ο, τοῦ *σημάτου*) καὶ στὴ φωνητικὴ (*χτήμα* κατὰ τὸ *χτίζω*, *λεφτό*, *σφύτωση* κατὰ τὸ *φωχός*, *ἔθουσιασμός* κατὰ τὸ *οεβί(ν)θι*, *πεθεός*) καὶ ἀκόμη γιὰ λόγους ὁμοιομορφίας κανόνιζε φωνητικὰ λέξεις καθὼς βιβλιοπωλεῖο (*πουλῶ*), νεκροθαφεῖο (*θάβω*), *Φάλερο*, ἀρτεριοσκληρωσὴ, *χεροκορτώ*, *χερόγραφο* (*ξερός*, *μεμηήγχι*, *χεροδύναμος*). (ἀνάλογο εἶναι τοῦ Σολωμοῦ τὸ *κουτηλάτης*).

Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ, πού κήρυξε τότε ὁ Ψυχάρης, ἦταν σωστὴ, ἀφοῦ ἔτσι μόνο δημιουργοῦνταν ἡ βάση, καθὼς καὶ ἀποδειχτήκε, γιὰ μιὰ πραγματικὴ λύση. Μὲ τὸ νὰ εἶναι ὡστόσο ἡ γλώσσα σύνθετο σύνολο φαινομένων ἡ χρῆσις δὲ στάθηκε δυνατὸ νὰ ὑποταχθῇ παντοῦ σὲ θεωρίες ἐπιστημονικῆς ἀπὸ τὰ πρῶτα σωστές. Καὶ ἔτσι ἡ πραχτικὴ καλλιέργεια ἀπὸ τότε ἔδειξε σὲ κείνους πού καλλιέργησαν τὴ δημοτικὴ καὶ ἀκολούθησαν ἢ προσπάθησαν ν' ἀκολουθήσουν τὴ διδασκαλία τοῦ Ψυχάρη, πὼς ἡ δημοτικὴ δὲν εἶναι δυνατό νὰ γραφῇ μὲ τὴν καθαρότητα πού τῆς προΐδεάστηκε ἐκείνος. Ἡ ἐμπειρία αὐτὴ μπορεῖ νὰ συνοψισθῇ στ' ἀκόλουθα: ²³

Στὴ φωνητικὴ, ἀκόμη καὶ στὴ λογοτεχνία, οἱ λόγιες λέξεις φυλάγουν σὲ πολλὲς περιστάσεις τὰ συμφωνικὰ τους συμπλέγματα καὶ γενικὰ τὴ λόγια φθογγολογία τους, ἂν καὶ ἐνίοτε ἢ προφορὰ τους τροποποιήθηκε στὰ σημερινὰ στόματα (*λεπτός*, *περίπτερο*, *προσθέτω*, *σχέση*, *αὐθεπαρξία*). Σὲ λίγα σχετικῶς παραδείγματα παρουσιάζεται σάλας, ἐνῶ κανεὶς σχεδὸν δὲ γράφει τοῦ Ψυχάρη τὸ *ἔθουσιασμός*, *ἔμπνεψη*, *Αἰσκόλος*, *ἀμψοσία*, *βνομοσύνη*, *κατευτείας*, *ἔχτηση*.

Ὅπως καὶ νὰ εἶναι ὁμως, μὲ τὰ διπλά αὐτὰ φωνητικὰ συστήματα, ὅπου ἡ κάθε λέξις ἔχει κρυσταλλωμένη τὴν ὀρθογραφικὴ τῆς φυσιογνωμία, δὲν ἐπηρεάζεται ἡ μορφολογικὴ ἐνότητα τῆς γλώσσας, καὶ τὸ κυριώτερο καὶ βασικὸ ἀπομένει πάντοτε τὸ τυπικὸ. Καὶ ἐδῶ ξεχωρίζομε στοὺς κύκλους τοῦ δημοτικισμοῦ δυὸ τάσεις:

α) Οἱ περισσότεροὶ ὀρθόδοξοι, χωρὶς νὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ ἀπολύτως πιστοὶ στὴ διδασκαλία τοῦ Ψυχάρη, μεταχειρίζονται λίγο πολὺ καθαρὸ τὸ τυπικὸ τῆς δημοτικῆς, μὲ μερικὸς λόγιους τύπους, καθὼς τοῦ *ζητήματος*, τὸ *παρόν*, οἱ *ἑ-*

ορείς. Τέτοιοι τύποι είναι φυσικά σπανιότεροι στη λογοτεχνική γλώσσα, που δεν αναγκάστηκε άλλωστε ως σήμερα, με το περιεχόμενο που είχε να εκφράσει, ν' αντικριθεί σε μεγάλη έκταση τέτοια ζητήματα. Έτσι βρίσκομε τους παραπάνω τύπους στον Παλαμά, τον Κ. Χατζόπουλο, τον Καρκαβίτσα, και από τους νεώτερους στον Καρθαίο, το Μυριβήλη κ.ά. ²⁴.

β) Οί περισσότεροι άλλοι, ιδίως όσοι έγραψαν έπιστημονικές μελέτες ή εργάστηκαν για την καθιέρωση τής δημοτικής μέσα στην παιδεία, μεταχειρίστηκαν στη βάση πάντα τής δημοτικής, κάπως περισσότερους λόγιους τύπους. Έδω άνήκει και ό Έκπαιδευτικός Όμιλος με τις διάφορες εκδόσεις του από τά 1913 και ή σχολική δημοτική από τά 1917 ως σήμερα.

Οί τύποι αύτοί, καθώς παρατήρησα και άλλοτε ²⁵, κρίνεται άναγκαίο να γραφούν για πολλαπλούς λόγους, τούς ακόλουθους:

α) άνήκουν σε σχηματιστικά παραδείγματα άνύπαρχτα στη δημοτική (*σύμπαν, έν, γεγονός*) και ή συμμόρφωσή τους δέν είναι πολύ εύκολη,

β) ό αντίστοιχος δημοτικός τύπος είναι σπάνιος και χωρίς άρκετή άφομοιωματική δύναμη, κάποτε μάλιστα φαίνεται πώς και γι' άλλους λόγους είναι ό λόγιος τύπος εύκολώτερα άφομοιώσιμος στη νέα μορφολογία (*αίματου - ζητήματος*),

γ) ή αντικατάσταση του λόγιου τύπου με δημοτικώτερο είναι γενικώτερα για τούς παραπάνω λόγους άνυπόφορη για τó γλωσσικό μας αίσθημα (*έκλογείς, συγγραφέις* κτλ.),

δ) συνδέονται με συνταχτικές λειτουργίες, και με την καθιέρωσή τους πλαταίνουμε την έκφραση του συνθετώτερου πάντα πεζού λόγου: ή γενική πληθυντική *των συνειδήσεων* κτλ., τó *άποιος* πλάι στο *πού*, οί παθητικές ένεστωτικές μετοχές των άποθετικών ρημάτων *δεχόμενος* κοντά στις ένεργητικές *υποστηρίζοντας* κτλ., τó μονολεχτικά ύπερθετικά επίθετα (*όχι έντελώς σβησμένα στη δημοτική*), καθώς και μερικά παραθετικά σε *-έστερος -έστατος*,

ε) καθιερώνονται λίγες διπλοτυπίες, εκεί όπου ένας βασικός δημοτικός τύπος είναι με τή ζωτικότητα του άναμφισβήτητος, αλλά όί περισσότεροι μορφωμένοι δέν τόν συνηθίζουν και γι' αυτό δέ φαίνεται σωστό ν' άποκλεισθή στις μέρες μας ό αντίστοιχος λόγιος τύπος από τή γλώσσα τής παιδείας (*δύναμης-δυνάμεως*).

Μέ τέτοιο σύστημα μορφολογικό, που δέν έρχεται σε σημαντική άντίθεση με τή λογοτεχνική χρήση, χάνεται χωρίς άλλο ή άρχική καθαρότητα του τυπικού τής λαϊκής γλώσσας.

Οί λίγοι ώστόσο λόγοι τύποι, πού έξασφαλίζουν άδιαφιλονίκητα τή φραστική έπάρκεια τοῦ νέου πεζοῦ λόγου, δέ δημιουργοῦν στίς περισσότερες περιστάσεις τή γραμματική ποικιλία, πού μπερδεύει καί πού κατακρίθηκε παραπάνω (τά οὐδέτερα λ.χ. σέ *-μα* σχηματίζουν τή γενική τους μόνο σέ *-ματος*, λέξεις καθώς *προϊόν, ὄν* ἀνήκουν σέ ξεχωριστό σχηματιστικό παράδειγμα). Καί τό σημαντικώτερο: δέν παραβιάζονται συνήθως τά πιό βασικά μορφολογικά αἰτήματα τῆς νέας γλώσσας.

Μερικοί ἀπό τοὺς λόγιους αὐτοὺς τύπους ἴσως νά μὴν κριθοῦν ἀπό τίς ἐρχόμενες γενεές ἀπαραίτητοι. Γιὰ ἄλλους πάλι, καθώς τὸ *ὁ ἀτοῖος* ἢ τίς πληθυντικές γενικές τῶν θηλυκῶν σέ *-η*, νομίζω ἀπίθανο νά τίς στερηθῆ ἢ νέα γλώσσα, πού ὑψώνεται σέ ὄργανο τῆς παιδείας καί τῆς ἐπιστήμης. Ἡ λογοτεχνία θά μείνῃ πάντα ὀδηγητῆς στή διαμόρφωση τῆς νέας γλώσσας, ἀλλὰ κοντά στά λεξιλογικά καί φωνητικά στοιχεῖα θά ἔχωμε καί μερικά μορφολογικά, ὅπου θά ξεχωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἐπιστημονική πεζογραφία ²⁶.

Καθώς καί ἄλλοτε τόνισα, ἀπόλυτη συμφωνία ἀναμεταξύ μας σέ ὅλα τὰ γραμματικά λεπτομερειακά ζητήματα εἶναι γιὰ σήμερα ἀκατόρθωτη. Γιὰ τὴ μεταβατική ἐποχὴ πού ζοῦμε μερικές διπλοτυπίες δημοτικολόγιες εἶναι δύσκολο νά τίς ἀρνηθοῦμε ²⁷. Οὔτε εἶναι δυνατό νά λύσωμε ὅλες τίς μορφολογικές δυσκολίες στίς μέρες μας. Κάτι θά ἀπομείνῃ γι' ἀργότερα ²⁸.

*

Αὐτὸ εἶναι τὸ γλωσσικὸ πρόγραμμα τοῦ δημοτικισμοῦ, καθώς τὸ ἀκολουθοῦν οἱ περισσότεροί πού γράφουν τὴ δημοτική, ἔξω ἰδίως ἀπὸ τὴ λογοτεχνία.

Οἱ περισσότερο ὀρθόδοξοι βλέπουν τοὺς λόγιους αὐτοὺς τύπους μὲ κάποια ἀνησυχία, ὄχι τόσο γι' αὐτοὺς ἀλλὰ ἀπὸ τὸ φόβο μήπως ξαφνικά πληθύνουν, ἅμα ἀτονήσῃ τὸ ἰδανικὸ τῆς νέας μορφολογίας. Ὁ Ψυχάρης ὀνόμασε ἐκείνους πού τοὺς μεταχειρίζονται μειχτοὺς, μὲ ὑπερβολή. Τὰ ὀνόματα εἶναι ἄλλωστε ἐπικίνδυνα ²⁹.

Οἱ μειχτοὶ πάλι, κάθε ἐποχῆς, εἶδαν μ' εὐχαρίστηση νά διασπάζεται ἡ καθαρότητα τοῦ τυπικοῦ τῆς δημοτικῆς, βρίσκοντας ἔτσι εὐκαιρία νά κηρύξουν πὼς κι ἐμεῖς τὰ ἴδια ὑποστηρίζομε, μόνο πού ἀνακατῶνομε τὴ δημοτικὴ περισσότερο, μόνο πού διαφέρει ὁ βαθμὸς τοῦ μείγματος καί ὁ συντελεστῆς τῆς νοθείας.

Ἄλλὰ δέν εἶναι μόνο πού οἱ 8 λόγοι τύποι γίνονται γιὰ τοὺς μειχτοὺς 18 γιὰ τὸν ἕνα, 28 γιὰ τὸν ἄλλο καί γι' ἄλλο περισσότεροι. Αὐτὸ θά ἦταν χαρακτηριστικὴ πάντα ἀλλὰ ἐπιφα-

νειακή διαφορά, πού τὸ ἴδιο χωρίζει ἀλλὰ καὶ ἐνώνει τὴν ἀνακατωμένη γλώσσα τόσο μὲ τὴ δημοτικὴ ὅσο καὶ μὲ τὴν καθαρεύουσα. Πίσω ἀπὸ αὐτὸ κρύβεται σὰν πραγματικὴ οὐσία τῆς διαφορᾶς: Διαφορετικὴ ρυθμιστικὴ βία. Ὁχι συμπλήρωση τοῦ τυπικοῦ τῆς δημοτικῆς, ὅπου θὰ τὸ ἀπαιτοῦσε ἡ ἐπάρκεια τῆς γραπτῆς γλώσσας ἢ ὅπου οἱ δημοτικοὶ τύποι μᾶς εἶναι ἀνυπόφοροι, παρὰ νοθεΐα τοῦ τυπικοῦ τῆς δημοτικῆς συστηματικὴ καὶ μπερδεμα μὲ τὸ ἀρχαῖο κατὰ τὶς ἀντιλήψεις μας. Ἐλλειψη σεβασμοῦ γιὰ τοὺς κανόνες τῆς λαϊκῆς γλώσσας καὶ τὸ γλωσσικὸ ἔργο τῆς νέας λογοτεχνίας, παραγνώριση γιὰ τὶς ἀνάγκες μιᾶς παιδείας καθολικῆς, κλείσιμο τῶν ματιῶν μπρὸς στὸ γραμματικὸ χάος πού θὰ καθιερώνονταν ἔτσι σὲ παιδεία καὶ κοινωνία.

Ὁ σεβασμὸς τῆς μορφολογίας τῆς δημοτικῆς, ἡ παράβασή της σὲ ὅσο γίνεται λιγώτερες καὶ πραγματικὰ ἀπαραίτητες περιπτώσεις, ἰδίως ὅταν ἔτσι ἐξασφαλίζεται ἡ ἐπάρκεια τῆς ἐπιστημονικῆς γλώσσας, ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀνάγκης γιὰ μιὰ γραμματικὴ διδάξιμη τῆς ἐθνικῆς γλώσσας εἶναι καὶ μένει τὸ ἐνωτικὸ γνῶρισμα τῶν δημοτικιστῶν. Οἱ μοιραῖες διαφορὲς τοὺς σχετίζονται μὲ τὴ διαφορετικὴ ἀντίληψη καὶ ἐκτίμηση τῶν μέσων πού ὀδηγοῦν στὸ σκοπὸ ὄχι ὅμως καὶ μὲ τὴν ἀμφιβολία γιὰ αὐτὸν τὸν ἴδιο.

Μιὰ καὶ ἡ ἀπόλυτη καθαρὸτητα δὲν εἶναι πραγματοποιήσιμη, ἀναγκαστικὰ δὲν μπορεῖ νὰ κριθῆ ὁ δημοτικισμὸς ἀπὸ ἓνα ἢ δυὸ λόγιους τύπους λιγώτερο ἢ περισσότερο. Ἀλλὰ καὶ δὲν μπορεῖ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ν' ἀρνηθῶ ὅμως χωρὶς λόγον τὴ βία πού μᾶς δίνει ἡ γραμματικὴ τῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ μας καὶ παραστρατώντας πρὸς τὰ ἰδιώματα τῶν σημερινῶν μορφωμένων νὰ τὴν τσαλαπατήσωμε ἀδέξια μὲ τὴν καθιέρωση ὅλο καὶ ἀφθονῶν λόγιων τύπων σὲ γραμματικὴ μειχτήρι, πού ἀναπόφευγα θὰ στηρίζεται στὸ ἀρχαῖο καὶ στὸ νέο μαζί τυπικό.

Ἡ καθαρεύουσα μὲ τὸ ἀρχαῖο τυπικὸ της, πάντα μὲ τὸ παραπάνω κοντὰ στὴ νέα γλώσσα, ἀπειλεῖ νὰ τὴν κάμη νὰ παραστρατήση. Πάντοτε χρειάζεται ἓνας ἀποφασιστικὸς φραγμὸς δεξιὰ γιὰ νὰ μὴν ξανακυλήσωμε στὴν παλιὰ κατάσταση μὲ τὸν καινούριο ἀρχαϊσμὸ πού κρύβεται πίσω ἀπὸ τὶς θεωρίες τῆς μειχτῆς.

Καὶ ἀλήθεια, ὅσο προκόβει ὁ δημοτικισμὸς τόσο στὴ θέση τοῦ παλιοῦ ἀλύγιστου ἀρχαϊσμοῦ, πού βουβαίνεται, ξεθαρεύονται δυὸ διάδοχα γλωσσικὰ προγράμματα, γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν ἀπὸ μέρος του τὴν κατάσταση πού δημιουργήθηκε μὲ τὸ δημοτικισμὸ.

Τό πρώτο δέχεται τή δημοτική, ἢ μιὰ πολὺ ἀπλή γλῶσσα, γιὰ τήν ἀρχή ἢ γιὰ τόν πρώτο χρόνο τῆς σχολικῆς διδασκαλίας, γιὰ νά ξαναδηγήση ὁμως τὸ μαθητὴ πολὺ γρήγορα στὴν παλιά καθαρεύουσα. Τὸ πρόγραμμα αὐτὸ προσπαθεῖ μὲ μιὰ ἀπροσδόκητη καὶ ἀληθινὰ ἐξωφρενικὴ γλωσσοδιδαχτικὴ θεωρία τῆς βαθμιαίας διδασκαλίας καὶ μὲ κάποια ἀβαρία στὴ σχολικὴ γλῶσσα τῶν πρώτων χρόνων νά βαστάξη τὴν καθαρεύουσα στὴν παλιά της μορφή ³⁰.

Τὸ δεύτερο ἀναγνωρίζει σωστὰ πὼς ἡ σχολικὴ γλῶσσα πρέπει νά εἶναι ἀπὸ τὴν πρώτη ὡς τὴν τελευταία τάξη ἡ ἴδια. Ἄλλὰ γιὰ τύπο τῆς γλῶσσας αὐτῆς καθὼς καὶ τῆς κοινῆς γραπτῆς γλῶσσας ὀνειρεύεται μιὰ μειχτῆ, ξεδιαλεγμένη μὲ ἀρκετὸν ὑποκειμενισμό ἀπὸ τὴ γλῶσσα ποὺ μιλοῦν οἱ σημερινοὶ μορφωμένοι.

Τὸ πρώτο πρόγραμμα ἐπισημοποιεῖ ἓνα χάος γλωσσικὸ μέσα στὴν παιδεία μόνο, τὸ δεύτερο μέσα στὴν παιδεία καὶ ἔξω στὴ ζωὴ, ὅπου ἡ γραμματικὴ του καὶ δυσκολίες ἀτελειώτες γεννᾷ γιὰ τὴ διδασκαλία καὶ δὲν ἔχει τὰ ἐφόδια γιὰ νά σταθῆ στὴν κοινωνία σὰν κοινὴ ἐθνικὴ γλῶσσα.

Γιὰ τὸ δημοτικισμό, ποὺ εἶχε τὴν πρωτοβουλία καὶ τὸ θάρρος γιὰ ὅλη τὴ γλωσσικὴ ζύμωση τῶν τελευταίων σαράντα χρόνων, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐθύνη γιὰ τὴ σημερινὴ μεταβατικὴ κατάσταση, εἶναι καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ προγράμματα, μὲ τὸ χάος ποὺ δημιουργοῦν ἢ ποὺ ἐπιζητοῦν νά μονιμοποιήσουν, τὸ ἴδιο ἀπαράδεχτα. Προτιμότερο νά εἶχαμε μείνει στὴν καθαρεύουσα, ἂν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲ θὰ εἶχε τὴ δύναμη νά βαδίσῃ ἀποφασιστικὰ ὡς τὸ τέλος τὸ δρόμο ποὺ ὀδηγεῖ στοῦ τέρμα, στὴ γλῶσσα του καὶ στὸν ἑαυτό του.

Εἶναι ὁμως φυσικὸ, μὲ τὸ σπάσιμο τοῦ ἀρχαϊστικοῦ ἰδανικοῦ ν' ἀκούωνται κάθε τόσο καὶ ὅλο καὶ περισσότερο, σὰ νέες, ἀπὸ νέους συνηγόρους οἱ ἴδιες περίπου στοῦ βάθος παλιῆς συμβιβαστικῆς θεωρίας, ποὺ προσπαθοῦν νά ἐξοικονομήσουν τίς ἰδέες τῶν ὁπαδῶν τους μὲ κατάσταση ποὺ ἐξελίσσεται σταθερὰ. Μπορεῖ καὶ νά χαίρεται κανεὶς γιὰ τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ σημεῖα τῶν καιρῶν. Ἄλλὰ καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νά τοὺς δοθῆ μεγαλύτερη σημασία ἀπ' ὅ,τι ἀξίζουν.

Τὸ βεβαιώνει ἡ γλωσσικὴ ἱστορία, πὼς χωρὶς τὸ δημοτικισμό, ποὺ ἀνοίξε καὶ ποὺ μόνος μποροῦσε ν' ἀνοίξη τὸ δρόμο, δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νά υπάρξουν καν οὔτε οἱ θεωρίες γιὰ μειχτὲς γλῶσσες οὔτε οἱ συνηγόροι τους, καὶ ὅμοια εἶναι ἀπαραίτητη ἡ βάση τῆς δημοτικῆς γλῶσσας γιὰ νά θεμελιωθῆ ἡ νέα κοινὴ.

Δὲν εἶναι δυνατὸ νά προφητέψωμε καὶ νά προδικάσωμε τὴ ζωτικότητα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καθὼς θὰ δειχτῆ στὴν τελειω-

M. Τριανταφυλλίδη, Οἱ νέοι καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα

τική μορφή που θά φανή και στη γλώσσα που θά διαμορφώσει τελειωτικά, όταν με το καλό πραγματώσει την αληθινή του αναγέννηση. Και δεν αποκλείεται να επιβάλει ίσως ή πράξη της ζωής εδώ και εκεί με το άπλωμα της δημοτικής τύπου μή δημοτικού, σαν εκείνους που αναγνωρίζουμε και σήμερα την ανάγκη τους.

Αλλά και δεν είναι δυνατό από απαισιοδοξία άτολμία, από άγνοια των γραμματικών και εκπαιδευτικών αναγκών να υψώνουμε στην κίνηση αυτή του δημοτικισμού για σημαία και σύνθημα την υποχωρητικότητα και το συμβιβασμό, έτσι που να ευχαριστήσουμε όλο και περισσότερους από τους σημερινούς άκατατόπιστους μορφωμένους.

Είναι ανάγκη, αν θέλουμε να ξεφύγουμε όριστικά από τη γραμματική άναρχία, την ανάξια πολιτισμένου λαού, σε τάξη και να πειθαρχήσουμε σε κάποια γραμματική, να την αναζητήσουμε. Κάθε αληθινά μορφωμένος, εκεί όπου υπάρχουν οι προϋποθέσεις της, και με το τυπικό της δημοτικής για βάση και άφετηρία να ξεετάσουμε στοχαστικά τί είναι πραγματικά άναγκη να παραμεριστή ή να τροποποιηθί και να συμπληρωθί με λόγια στοιχεία.

Όσο πλατύτερα, από πιο μακριά και με όρμη νεανικώτερη στοχαστήτε το γλωσσικό πρόβλημα του ελληνισμού, τόσο καθάρωτερα θά σχηματίσετε την ένδραση της λύσης του. Και θά νιώσετε την υποχρέωση να βοηθήσετε και σεις ν' άποχτήση ο ελληνικός λαός παιδεία και πολιτισμό έκφρασμένα στη γλώσσα του με τη γραμματική της, πάνω από έφήμερες δυσκολίες — άκόμη και αν αυτές ήταν να τρομάξουν εκείνους, που νεώτεροι τις αντίκρισαν μιá φορά με περισσότερη τόλμη και εύψυχία.

Με τη μεγαλύτερη δυνατή θυσία των σημερινών άτομικών γούστων και πρόσκαιρων συνηθειών των μορφωμένων άποχτούμε γραμματική και παιδεία που ανταποκρίνονται καλύτερα στα συμφέροντα της έθνικής όλότητας και του καθενός μας. "Αν ουσιαστικοί γλωσσικοί λόγοι θά έμποδίσουν την άπόλυτη μορφολογική καθαρότητα είναι περιττό να προσθέτουμε και έμεις τις άτομικές μας άργοπορημένες ψυχολογικές δυσκολίες ²¹.

*

Προσπάθησα να σ'α δώσω ό,τι νόμισα πιο άπαραίτητο σχετικά με το πολύπλοκο αυτό ζήτημα, που για καιρό άκόμη θά συγκινή την κοινωνία μας.

Κάποια μοίρα του ελληνισμού το έφερε να σέρνεται για 2000 σχεδόν χρόνια στην ιστορία του ή σύγκρουση αυτή των δυό ιδανικών με τ' αντίθετα τυπικά. Η συνείδηση όμως για την

ανάγκη μιᾶς λύσης ἔχει προχωρήσει καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σταματήσωμε στὴ σημερινὴ κατάστασι.

Τὸ 19. αἰῶνα, τὸν αἰῶνα τοῦ καθαρισμοῦ, διαδέχεται στὶς μέρες σας ὁ 20., μὲ τὸ σύνθημα τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ τὴν ἀνακάλυψη τῆς μητρικῆς γλώσσας, πού ἡ καλλιέργειά της θὰ βοηθήσῃ μιὰ ἐκπαιδευτικὴ καὶ γενικώτερα πνευματικὴ ἀνανέωσι καὶ ἀναγέννησι. Τῆς ἰδέας αὐτῆς θὰ γίνετε, εἴστε ἀπὸ τώρα θεματοφύλακες.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μας βλέπω σὲ γοργὴ ἐναλλαγὴ τρεῖς γενεές νὰ πρωτοστατοῦν στοὺς σταθμούς, πού ἀναγράφει ὁ δημοτικισμὸς στὴν πνευματικὴ ἱστορία τῆς νέας Ἑλλάδας.

Ἡ πρώτη γενεὰ καλλιιεργεῖ τὴ λογοτεχνία, ἔκαμε τελειωτικὰ ὄργανό της τὴ δημοτικὴ καὶ τῆς διαμόρφωσε τὸν κοινὸ τύπο.

Ἡ δευτέρη ἀγωνίστηκε γιὰ νὰ τὴ διαμορφώσῃ καὶ νὰ τὴν καθιερώσῃ μέσα στὴν παιδεία. Ὑψωσε ἀποφασιστικὰ τὴ μητρικὴ γλώσσα γιὰ ὄργανο καὶ πρῶτο στοιχεῖο μορφωτικὸ τοῦ λαϊκοῦ σχολείου καὶ ἐλπίζω νὰ ὀλοκληρώσῃ στὶς μέρες μας τὴν καθιέρωσὴ της σὲ ὀλόκληρη τὴν ἐνιαίαν παιδεία—ὅπου ἡ καθαρεύουσα θὰ ἔχῃ νὰ περιοριστῇ στὴ θέση πού τῆς ἀνήκει.

Καὶ ἀκολουθεῖ μιὰ τρίτη γενεὰ.

Ἔργο της βλέπω ὄχι μόνο νὰ φυλάξῃ ξανακαταχτώντας γιὰ τὸν ἑαυτὸ της ὄ,τι ἤδη δημιουργήθηκε μέσα στὴν ἑλληνικὴ ζωὴ ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ συνεχίσῃ καὶ νὰ τὸ συμπληρώσῃ. Γράφοντας τὴ δημοτικὴ μελετημένα σὲ ὄλους τοὺς πνευματικοὺς κύκλους σὲ ὄλο καὶ μεγαλύτερη κλίμακα θὰ ἐργαστῇ γιὰ τὴν ἐπικράτησὴ της σὲ ὀλόκληρη τὴν κοινωνικὴ καὶ κρατικὴ μας ζωὴ.

Ἡ θέση σας εἶναι στὴν ἱστορικὴ αὐτὴ ἀνέλιξι προκαθορισμένη.

Τὸ χρέος σας δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὸ δῆτε ἂν θὰ γίνετε ἡ τρίτη γενεὰ, ἂν πρόκειται νὰ παραδώσετε καὶ σεῖς σὲ κείνους πού θὰ σᾶς ἀκολουθήσουν μιὰ καλύτερη γλωσσικὴ καὶ πνευματικὴ κληρονομιά, καθὼς καρπωθήκατε καὶ σεῖς ἀπὸ τὴν ἐργασία τῶν γενεῶν πού πέρασαν, ἀγαθὰ πού δὲν εἶχαν ἐκεῖνες.

Φαντάζομαι πὼς δὲ θ' ἀρνηθῆτε τὴ βοήθειά σας, βοήθεισι πού πρῶτοι ἐσεῖς θὰ βγῆτε ἀπ' αὐτὴν ὠφελημένοι.

Ἴσως νὰ μὴν εἶναι περιττὴ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ μιὰ ὁμοδικώτερη ἐργασία καὶ δράσι. Ὑστερ' ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία «Ἡ Ἑθνικὴ Γλῶσσα» τοῦ 1905, καὶ τὸν Ἐκπαιδευτικὸ Ὅμιλο τοῦ 1910 μαζί μὲ ἀνάλογα σωματεῖα σὲ ἄλλες ἑλληνικὲς πόλεις, πού ἔνωσαν τοὺς νέους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σὲ μιὰ δημιουργικὴ ὁρμὴ. εἶναι σήμερα ἡ ὥρα νὰ δῆ τὸ φῶς ἑνος νέος Ὅμιλος,

ἀφοῦ ἡ ἀνάγκη ὑπάρχει — ἂν ἀνταποκρίνεται καὶ σὲ δική σας ψυχικὴ ὀρμὴ καὶ διάθεση, ἂν θὰ ξανανάψῃ ἡ παλιά φλόγα.

Θὰ ἐπιζητοῦσε μιὰ τέτοια ὀργάνωση τὴν προσεχτικώτερη καλλιέργεια, πρακτικὴ καὶ θεωρητικὴ, τῆς δημοτικῆς τῆ γραμματικῆ καὶ ὀρθογραφικῆ τῆς ρύθμιση, μαζί μὲ τὴ μεταρρύθμιση τοῦ τονικοῦ μας συστήματος, ποῦ εἶναι ἀνυπόφορος μεσαιωνικὸς ἀναχρονισμὸς τὴν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς στὴν πνευματικὴ, κοινωνικὴ καὶ κρατικὴ μας ζωὴ, καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα στὴ μέση παιδεία.

Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, τὸ ἰδανικὸ τοῦ δημοτικισμοῦ, σφυρηλατημένο ἀπὸ τὶς φωτεινότερες διάνοιες τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, ἀνήκει στὰ ζωντανότερα ἰδανικά τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Εἶναι ἔξιο νὰ τὸ ἐγκολιπωθῆτε καὶ νὰ τὸ θερμάνετε, πολῖτες τῆς Ἑλλάδας ποῦ ἔρχεται, ἔρσεις, οἱ σημερινοὶ νέοι.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. (σ.6). Γιά τὴ διγλωσσία γενικά καὶ γιά τὸ εἶδος αὐτὸ ἰδιαιτέρως βλ. Τριανταφυλλίδη, Δημοτικισμὸς 1926, σ. 24. Συγγενεὺς μὲ τὴ διγλωσσία αὕτῃ ἡ ἀκόλουθη:

Συμβαίνει κάποτε νὰ καθιερώνουν γιὰ κοινὴ ἔθνικὴ τους γλώσσα μιὰ γλώσσα ἔξω κρατικῆ, ὁμόγλωσσοι ποῦ μιλοῦν συγγενικὸ ἰδίωμα ἀλλὰ ποῦ δὲ συνανήκουν στὸ ἴδιο ἔθνος ἢ κράτος. Ἔτσι οἱ Νορβηγοί, ποῦ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποῦ συναποτελοῦσαν μὲ τοὺς Δανούς ἓνα κράτος κληρονόμησαν ἀπ' αὐτοὺς γραπτὴ γλώσσα θεμελιωμένη σὲ δανικὸ ἰδίωμα. Ἔτσι προπάντων οἱ γερμανόγλωσσοι Ἑλβετοί, ποῦ γιὰ ἱστορικοὺς λόγους καὶ αὐτοί, αὐτὶ νὰ καλλιεργήσουν ἓνα τους ἰδίωμα, προτίμησαν νὰ καθιερώσουν γιὰ γραπτὴ γλώσσα, γλώσσα τῆς παιδείας καὶ τοῦ γερμανόγλωσσου κράτους τους τὰ γερμανικά. Οἱ Ὀλλανδοὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ποῦ μιλοῦν καὶ αὐτοὶ γερμανικά ἰδίωματα, ὅμοια μὲ τῆς βόρειας Γερμανίας, ἀκολουθώντας διαφορητικὸ καὶ φυσικώτερο δρόμο ἔγραψαν καὶ ἔκαναν ἔθνικὴ τους κοινὴ γλώσσα ἰδίωμα δικὸ τους. Ἡ διγλωσσία τοῦ εἶδους τῆς ἑλβετικῆς δὲν εἶναι βέβαια φυσικὴ ἀπὸ ἔθνικὴ ἀποψη, γλωσσικὰ ὅμως δὲν ξεχωρίζει ἀπὸ κείνη ποῦ εἶδαμε, ἀφοῦ ἡ γραπτὴ γλώσσα εἶναι ζωντανή, λογοτεχνικὴ, φυσιολογικὰ γεννημένη καὶ διαμορφωμένη.

2. (σ. 9). Γιά τὴν ἱστορικὴ σημασία τῆς γλωσσοεκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης τοῦ 1917 βλ. Τριανταφυλλίδη, Πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση, Ἡ σχολικὴ γλώσσα, Δελτίο Ἐκπαιδευτ. Ὁμ. τ. 7 (1917) σ. 39, Δελμοῦζου, Πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση, Δελτίο ὁ. π. σ. 1α. Γιά τὸ Διάταγμα τοῦ Φραγκίσμου Α' βλ. Brunot, Histoire de la langue française, τ. 2. 1922, σ. 30α. Τὸ Διάταγμα αὐτὸ θεωρεῖ ὁ B r u n o t, Précis de Grammaire Historique de la Langue Française 1933 σ. 15 εἰς., «τὴ σημαντικώτατη κυβερνητικὴ πράξις σὲ ὁλόκληρὴ τὴν ἱστορία τῆς (γαλλικῆς) γλώσσας».

3. (σ. 16). Γιά τὴ γλώσσα τῶν Νεοελληνικῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Μέσης βλ. Τριανταφυλλίδη, Δημοτικισμὸς, Ἐπίμετρο Ε, Ἡ γλώσσα τῶν Νεοελληνικῶν ἀναγνωσμάτων, σ. 78—80.

4. (σ. 16). Βλ. Τριανταφυλλίδη. Quo—usque tandem ἢ ἡ

νεα σχολική γλώσσα και ο κ. Χατζιδάκις 1919 (Δελτίο 'Εκπαιδευτ. 'Ομ. τ. 7 (1917) σ. 164 § 10, 'Η στάση και τὸ λεξιλόγιο, Τοῦ ἴδ., Γιά τήν ἱστορία, § 4. Εἶναι ἡ *στάση* ἰδιωματισμός; Δελτίο 'Εκπ. 'Ομ. 6 (1926) σ. 81α.

5. (σ. 16). Βλ. Τριανταφυλλίδη, Quo—usque tandem δ. π. σ. 176 σημ.

6. (σ. 17). Βλ. γι'αὐτά και γενικά γιά τὸ ζήτημα τοῦ λεξιλόγιου τῶν ἀναγνωστικῶν: Τριανταφυλλίδη, Quo—usque δ. π. σ. 168, Τοῦ ἴδ., Γιά τήν ἱστορία δ. π. σ. 82, Τοῦ ἴδ., Τὸ ἰδίωμα, τὸ λεξιλόγιο τῶν νέων ἀναγνωστικῶν, Δελτίο 'Εκπαιδ. 'Ομ. 8 (1920) σ. 116—127.

7. (σ. 17). Γιά ὅλες αὐτές τίς δυσκολίες μιᾶς μειχτῆς λύσης βλ. Τριανταφυλλίδη, Δημοτικισμός σ. 38—45.

8. (σ. 19). Οἱ ὄροι νεοδημοτικῆ και νεοκαθαρεύουσα πρωτογράφηκαν ἀπὸ τὸν Δημ. Χατζόπουλο (Μποέμ) στὸ Περιοδικό μας 2 (1901) σ. 314α και τὸν Krumbacher, Das Problem der Neugriechischen Schriftsprache. Μόναχο 1903, σ. 141 (ἑλλην. μετάφρ. σ. 166, 280), και ὅταν στὴ συνηγορία τοῦ Krumbacher γιά τὴ νεοδημοτικὴ ἔφασσαν τιτάχτικη ἀπὸ τὸ Χατζιδάκι ('Απάντησις εἰς Κρουμβάχερ, σ. 672, 680) ἡ γλώσσα τῶν αἰθουσῶν και ἡ νεοκαθαρεύουσα, δόθηκε σὲ μίνα εὐκαιρία νὰ διαπιστώσω πὼς δὲν ὑπάρχει ἰδιάμεση λύση. Βλ. Τριανταφυλλίδη, Αἱ τελευταῖαι λέξεις τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, Νέον Ἀστὺ 1906, ἀρ. 1806. Βλ. ἀκόμη Τοῦ ἴδ., Δημοτικισμός σ. 39α. Τοῦ ἴδ., Quo—usque tandem σ. 132, Τοῦ ἴδ., 'Η γλώσσα μας στὰ χρόνια 1914—1916, § 82 και Τοῦ ἴδ., 'Η Ἀκαδημία και τὸ γλωσσικό ζήτημα 1933 σ. 44α.

9. (σ. 19). Οἱ μειχτῆς αὐτές γλώσσες ἔπαιρναν κατὰ τίς ἐποχές διαφορετικά ὀνόματα: ἀπλὴ γλώσσα, πρωτευουσιακῆ, τῶν αἰθουσῶν, ἢ ἐν ταῖς ἐπισημοτάταις οἰκίαις λαλουμένη, καθημερινῆ, ἀνεπιτήδευτος, μειχτῆ κτλ. Γιά νὰ περιοριστῶ ἔδω σ' ἓνα μόνο παράδειγμα ὁ Χατζιδάκις ὑποστηρίζοντα στὰ 1905 τήν ἐν ταῖς ἐπισημοτάταις οἰκίαις ὀμιλουμένην και τήν γλώσσαν τῶν αἰθουσῶν βεβαίωων πὼς «οἱ καλῶς ἀνατεθραμμένοι» λένε: *οἱ στρατιῶται, τοῦ καλλιτέχνου, ἀνίβη και ὄχι στρατιῶτες, τοῦ καλλιτέχνη, ἀνεβηκε, πὼς οἱ γενικῆς καθαρεύουσας, πρωτεύουσας* εἶναι ἀπ' «ὅσα ἐξέτρωσεν ἡ ἄρρεσις, ἐν Παρισίοις» (δηλαδὴ ὁ Ψυχάρης), ὅτι τὰ πίσω, *μιλέται, παταῖα, δαίμονας, λέμε* εἶναι «μεταπλάσμος ἀδύνατος και ἀκαλαίσθητος» ἀντὶς τὰ σωστά *ὀπίσω, ὀμιλεῖται, παταίς, δαίμων, λέγμεν*, πού περιφρονοῦν οἱ μαλλιανοί. (Χατζιδάκις δ. π., 'Η γραφομένη γλώσσα τοῦ μέλλοντος σ. 768). Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ ἴδιος ὁ Χατζιδάκις δέχονταν γιά συνηθισμένους τούς τύπους *ἢ πύλη τῆς πόλης* («καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς δὲ καθ' ἑκάστην ἀκούομεν *τῆς πόλεως και τῆς πόλης*» Γλωσσολ. Μελέται 1901 σ. 479) και τὸ *μαθητές*. Ἄλλοι πάλι ὅπαδοί τῆς μειχτῆς τῶν αἰθουσῶν ἔχουν σήμερα ἀντίθετη γνώμη γι'αὐτά. Ποιὸς μᾶς βεβαίωνει πὼς οἱ διάδοχοί τους δὲ θὰ ἔχουν και αὐτοὶ διαφορετικὴ γνώμη; Γιατί μὲ τὰ χρόνια πού περνοῦν ἀλλάζουν, και μάλιστα πολὺ γοργά, οἱ γλωσσικῆς ἰδέες και θεωρίαι τοῦ κόσμου, τὸ γραμματικό του ἰδανικό, ἀκόμη και ἡ χρῆση. Ὅ,τι διαβάζομε σήμερα γράφεται πιὸ ἀπλὰ ἀπὸ ἄλλοτε, ἀλλὰ και μιλοῦμε ἀπλοῦστερα.

10. (σ. 20). Βλ. Τριανταφυλλίδη, 'Η Ἀκαδημία και τὸ γλωσσικό ζήτημα σ. 44. Πρβ. και Τοῦ ἴδ. Δημοτικισμός σ. 58.

11. (σ. 20). Βλ. Χατζιδάκι, Περὶ τῆς χρήσεως τῶν γραμματικῶν τύπων ἐν τῇ γραφομένη ἡμῶν γλώσσῃ, Ἐπιστημ. Ἐπετηρὶς Ἐθν. Πανεπιστημίου τ. 7 (1910—1911) σ. 147, Τοῦ ἴδ., Περὶ τῆς ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις διδακτέας γραμματικῆς, τ. 9 (1913—1914) σ. 36.

12. (σ. 20). Γιά τίς γνώμες αὐτές τοῦ Σκιᾶ βλ. Τριανταφυλλίδη Quo—usque tandem σ. 124α.

13. (σ. 21). Ἀνάλογα μὲ τ' ἄρσενικά τοῦ τύπου *κακῶν* εἶναι τὰ θηλυκά

τοῦ τύπου *σειρῆν, πραγματικότης* κτλ. Ἐδῶ μάλιστα οἱ τύποι *σειρῆν, πραγματικότητα, ἀνάλογα*, ἂν καὶ ἀσυνήθιστοι γιὰ πολλοὺς μορφωμένους στὴν ἐνικὴ ὀνομαστικὴ, λέγονται στὴν αἰτιατικὴ. Καὶ ἐδῶ, ἡ αἰτιατικὴ *πραγματικότητα* ἀποζητᾷ τὴν δμοιά της ὀνομαστικὴ, ἀφοῦ ἡ λαϊκὴ γλῶσσα δὲν ξέρει θηλυκό πού νά μὴν ἔχη γιὰ τίς δυο αὐτὲς πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ τὸν ἴδιο πτωτικό τύπο: *τὴ χαρὰ ἢ χαρὰ, τὴν πέρδιχα ἢ πέδιχα, τὴ ζάχαρη ἢ ζάχαρη, τὴν ἀλεπού ἢ ἀλεπού, τὴ Φρόσω ἢ Φρόσω* κτλ. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο καὶ οἱ αἰτιατικές χωρὶς τὸ τελ.ν, *τὴ δύναμη, τὴν γαλιποπόθεση*, μοιραία δημιουργοῦν τίς ὀνομαστικὲς χωρὶς *ς: ἡ δύναμη, ἡ γαλιποπόθεση*, ἀνάλογα μὲ τίς τόσο ἀφθονες δημοτικὲς λέξεις σέ -η. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού ἀκόμη καὶ τὰ λόγια θηλυκά σέ -οι δὲ θὰ κατορθώσουν νά φυλαξοῦν τὸ *ς* τους, μόνο πού ἐδῶ ἡ ἀναλογία τῶν ἀντίστοιχων ἀλλὰ ὀλιγαριθμητέρων δημοτικῶν λέξεων σέ -οι εἶναι λιγώτερο πειστικὴ.

14. (σ. 22). Βλ. * Ἐκθέσεις τῆς Ἐπιτροπείας τῆς διορισθείσης πρὸς ἐξέτασιν τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας τῶν δημοτικῶν σχολείων. Μῆλη τῆς Ἐπιτροπείας: Σ Σακελλαρόπουλος, Α. Σκιας, Ν. Ἐξαρχόπουλος, Θ. Μιχαλόπουλος, Ἰ. Μεγαρεὺς, Χρ. Οικονόμου. 1921, σ. 34, σ. 28. Τὸ πολῦτιμο αὐτὸ καὶ θλιβερὸ βιβλιαράκι εἶναι ἀνάγκη νά ξαναεκδοθῆ καὶ νά ξαναμοιραστῆ χάρισμα. Τὴν ἀπάντησιν σ' αὐτὸ ἐδῶσαν: Roussel, Ἡ γλωσσικὴ διδασκαλία στὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ ἡ ἔκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς. Ἀνατύπωσις ἀπὸ τὸν Ἀδελφούσιν 1911, 8 σελ., Τριανταφυλλίδης, Πρὶν καοῦν 1921, (Δελτίο Ἐκπαιδ. Ὀμ. τ. 9 (1921) σ. 177-322, Γαβριήλ, Οἱ χοῖροι οἰζυροῦν 1926, 72 σελ., Γιαννίδης Οἰκοδόμοι καὶ Ἐμπρηστῆς. Πόλη 1922.

15. (σ. 23). Τὴ νά νά γκη νά ρυθμιστῆ ἡ σχολικὴ γλῶσσα ὅταν παραμεριστῆ ἡ καθαρεύουσα στὴ στέρεη βάση τῆς δημοτικῆς εἶχε κηρύξει μιὰ φορὰ στὰ παλιὰ καλὰ του χρόνια καὶ Ὁ Χαρτζιδάκις. ἂν καὶ ἡ μελέτη ὅπου τὸ ἔγραψε ἦταν θολωμένη ἀπὸ τὴν τυφλωμένη κριτικὴ πού ἔκανε στὸ φωτεινὸ γιὰ τίς γλωσσικὲς του ἰδέες βιβλίῳ τοῦ Δ. Βερναρόδακη, Ἐλεγχος ψευδαπτικισμοῦ. Βλ. Χατζιδάκι, Μελέτη ἐπὶ τῆς νῆας ἑλληνικῆς ἢ βόσσανος τοῦ ἐλέγχου τοῦ ψευδαπτικισμοῦ 1884, σ. 91. Πβ. καὶ Τριανταφυλλίδης, Quo-usque ὅ.π.σ. 89.

16. (σ. 24). Γιὰ τὴν εὐθύνη αὐτῆ, ἀποτέλεσμα ἀπροκατάληπτου γνώσης, καθαρῆς ἐνόρασης, πίστεως ἀλλὰ καὶ τόλμης καὶ κάποιου θυσίας, εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ λόγια πού ἔγραψε μιὰ φορὰ ὁ Γεώργιος Χατζιδάκις, ὁ μόνος ἄλλωστε πού ἔτυχε νά μιλήσῃ σχετικά ὅμοια σὲ ὅλες τίς συζητήσεις καὶ διαμάχες πού ἐγίναν γιὰ τὴ γλῶσσα πενήντα χρόνια τώρα: «... Ὅπως λοιπὸν ἕκαστος βλέπει, αἱ τῆ πρώτῃ καὶ ἐλαχίστῃ μεταβολῇ μέλλουσαι νά ἀκολουθήσωσιν ἀναγκαίως καὶ πολλαὶ εἶναι καὶ σπουδαιόταται, ὥστε ἂν τις ἔχη τὴν συναίσθησιν, ὅτι ἔχει ἱκανοὺς ὤμους νά βαστάσωσι τὸ βαρὺ φορτίον τῶν βαρυτάτων καὶ ὀλοκλήρου τοῦ λόγου ἡμῶν σφόδρα ἀποτομένων μεταβολῶν τούτων, ἅς τολμήσῃ, ἐν γνώσει τῶν μελλόντων νά γίνωσι, νά προτείνῃ τὴν πρώτῃν [δηλαδὴ τὴν παραμικρὴ ἀπλοποίησιν], ἡμεῖς, τὸ λέγομεν παρηρησίᾳ, δὲν ἔχομεν τὸ ἀναγκαῖον θάρρος» Χατζιδάκι, Μελέτη 1884 ὅ.π. σ. 68. Καθὼς εἶναι γνωστὸν, τὴν τόλμη αὐτῆ τὴν εἶχε ὁ Ψυχάρης, πού παρουσιάζεται μόλις δυὸ χρόνια ἀργότερα, στὰ 1886. Γιὰ τὴν εὐθύνη ἐκείνων πού ρύθμισαν τὴ σχολικὴ γλῶσσα τοῦ 1917, νά καθορίσωσιν τὴ γραμματικὴ τῆς ἐκ σωστῆ βάσεως. Τριανταφυλλίδης, Δέκα χρόνια, Δελτίο Ἐκπαιδευτ. Ὀμ. τ. 9 (1926) σ. 16.

Εἶναι ὁμως ἐδῶ ἀνάγκη νά παρατηρηθῆ καὶ γενικώτερα κάτι ἄλλο: Μὲ τὸ νά μιλῆ ὁ καθένας τὴ μητρικὴν τοῦ γλῶσσα ἀποχτᾷ κάποιο ἐξιδιαιτερούμενον καὶ ἐνημερότητα γι' αὐτὴν, ὄχι ὁμως καὶ τὸ δικαίωμα νά μιλήσῃ γιὰ τὰ ζητήματά της μὲ τέτοια εὐκολία καὶ αὐτοπεποίθησις ὅσο γίνεται αὐτὸ σὲ μᾶς, οὔτε καὶ μπορεῖ ν' ἀποχτηθῆ αὐτὸ μὲ τὸ νά προτάσῃ κανεὶς ἕνα «ἐ-

γώ βέβαια δὲν εἶμαι εἰδικός, ἀλλὰ νομίζω ὅτι» κτλ. Ἄκομη μεγαλύτερες εἶναι οἱ δυσκολίες ὅταν πρόκειται γιὰ τὴ γ λ ω σ σ ο ε κ π α ἰ δ ε υ τ ἰ κ ἦ ἀ π ο ψ η τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος.

Ἅλλοι θέλουν νὰ ἔχουν γνώμη γι' αὐτό, ἀν καὶ ἀκατατόπιστοι σὲ ζήτημα πολυσύνθετο, γιὰ τ' ὅποιο δὲ φτάνει νὰ μιλή κανεὶς μὲ σχετικὴ συνείδηση τῆς μητρικῆς τοῦ γλώσσας. Πρέπει νὰ κατέχη στοιχεῖα τῆς γενικῆς γλωσσικῆς καὶ νὰ ἔχη νιώσει τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα, νὰ ἔχη κατανοήσει τὴ μητρικὴ γλῶσσα στὴ γλωσσικὴ τῆς ἐξέλιξη μὲ τοὺς γενικώτερους γλωσσολογικοὺς νόμους ποὺ κανόνισαν τὴ διαμόρφωσή της, νὰ ξέρη τὴ φύση τῶν γλωσσικῶν νόμων μαζί μὲ τὶς ἐξαιρέσεις τους (πόσες φορές δὲ βλέπομε νὰ μνημονεύονται παράλληλα οἱ παρετυμολογίες καὶ βασικὰ μορφολογικὰ γνωρίσματα τῆς δημοτικῆς, λ.χ. τὸ *ἰσοκομείο-ροσοκομείο* καὶ τὸ *κλιτήρας-κλιτήρ!*), τὴν κοινωνικὴ λειτουργία καὶ σημασία τῆς γλώσσας καὶ τέλος τὶς ἀρέτες ποὺ πρέπει ἀπαραίτητα νὰ ἔχη ἡ σ χ ο λ ἰ κ ἦ γ ρ α μ α τ ἰ κ ἦ καὶ γλῶσσα, ἀρα καὶ ἡ γραπτὴ γλῶσσα τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ κράτους. Γιατὶ δὲ φτάνει νὰ διδάσκη ἡ σχολικὴ γραμματικὴ ἕναν τύπο, ὅταν τὸ κράτος ἐπιμένῃ γιὰ τὴ δική του γλῶσσα ἢ ὅταν τόσοι ἐπιστήμονες λέγουν ἐγκεντρικά καὶ αὐτάρεσκα: «ἐγὼ ἔχω τὴ γλῶσσα μου γιὰ ὅ,τι γράφω καὶ αὐτὴ μοῦ φτάνει».

Δὲν μπορεῖ ἕνας ἐπιστήμονας νὰ περιχαρᾶκῶνεται ἔτσι τεχνητὰ μέσα στὴν κοινωνία, ὅπου ζοῦμε κάθε εἶδος ἀνθρώποι μαζί μὲ τὰ παιδιὰ μας, καὶ χρειαζόμαστε μιὰ κοινὴ γλῶσσα, μιὰ γλῶσσα ποὺ νὰ μορφή νὰ μεταδοθῇ καὶ στὴν ἐρχόμενη γενεά. Τὸ ζήτημα εἶναι μὲ ποιὸ τρόπο ἡ ἐπιστημονικὴ γλῶσσα ἢ κάθε ἄλλη ποὺ μᾶς ἀρέσει μπορεῖ νὰ ἐξοικονομηθῇ μὲ τὸν τύπο ποὺ γιὰ ἄλλους λόγους εἶναι ὑποχρεωμένη ἢ παιδεῖα νὰ κάμη ὄργανο τῆς.

Ἔτσι ἰδωμένο τὸ ζήτημα τῆς σημερινῆς πολυγλωσσίας κορυφώνεται σὲ ζήτημα προπάντων διδαχτικὸ, ἐκπαιδευτικὸ, καὶ ὅποιος φιλοδοξεῖ νὰ τὸ ρυθίση γραμματικὰ χρειάζεται κοντὰ στὰ παραπάνω ἐφόδια καὶ τῆς τέχνης τὸ αἰσθητήριο καὶ γλωσσικὴ δημιουργικὴ διαίσθηση.

Ἐνῶ ὅμως σὲ ὅλα τ' ἄλλα ζητήματα ἀναγνωρίζομε τὴν εἰδικότητα τῶν εἰδικῶν, ὁ καθένας θεωρεῖ στὴν πατρίδα μας δικαίωμά του ν' αὐτοχειροτηθῇ εἰδικός καὶ νὰ ἐπιβληθῇ μὲ τὶς συμβουλές του. Σὲ τέτοια ἀτμοσφαῖρα εἶναι φυσικὰ δύσκολο νὰ προχωρήσωμε καὶ νὰ ὀριμάση ἡ λύση.

Τὶ νὰ πῇ ὅμως κανεὶς ὅταν ἡ Ἀκαδημία ἢ ἴδια ἔδειξε τέτοια ἀφάνταστη τσαπατσουλιά στὸν τρόπο ποὺ ἀντίκρισε τελευταῖα τὸ γλωσσικὸ καὶ τὸ ὀρθογραφικὸ ζήτημα; Καὶ μόνο ἡ ὀρθογράφηση ἀπὸ μέρος της μὲ περισπωμένη τῶν τύπων *παγαμῆθι, προῦμι, γεφῦθι, σπογγῆτι, γεμάκι, ονάκι, κρεβάτι, καμῆτι* μὲ περισπωμένες κοντὰ στὸ *ορνάκι, μουστάκι, πολῆτι, ποτάμι ορνάκι, κορίτι*, ποῦ θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ βαστοῦν τὶς ὀξείες τους (βλ. Τριάνταφυλλίδη, Ἡ Ἀκαδημία δ.π. σ. 24α) εἶναι νὰ κάνουν κανένα ν' ἀπελπίζεται.

17. (σ. 26). Βλ. Βερναρδάκη, Ψευδαττικισμοῦ ἔλεγχος. Τριῆστι 1884, σ. 428. Ἄλλοῦ (σ. 159) διαβάζομε: «Ὁ δὲ κρατῆρ, ἐν ᾧ ἔμελλε νὰ γίνῃ ἡ σύγκρασις τῶν δύο ἰδιωμάτων, ἦτο οὐδεὶς ἄλλος, εἰμὴ ἡ κεφαλὴ τῶν λογίων. Ἀλλὰ τί νὰ περιμένῃ κανεὶς ἐκ κεφαλῶν, αἵτινες παραγεμίζονται ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας μέχρι ἐσχάτου γῆρατος μὲ πᾶν ἄλλο, παρά μὲ ἑλληνικὰς ἰδέας καὶ μὲ ἑλληνικὴν γλῶσσαν;»

18 (σ.26). Βλ. Σκῆ, Δευτερολογία περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἀπλοποιήσεως κτλ. Ἐπιστημ. Ἐπετηρὶς Πανεπ. 1916, σ.20α. Πβ. καὶ Τριάνταφυλλίδη, Δημοτικισμός σ. 41α.

19. (σ.27). Ὁ γαλλικὸς διφθογγος οἱ προφέρθηκε νωρὶς στὸ Παρίσι οὐα ἀντὶ οὐῆ. Οἱ ἀνώτεροι κύκλοι θεωροῦσαν ὅμως τὴν προφορά αὐτὴ πολὺ χυδαία, χαλασμένη (*coarsestissima*) καὶ ἀνώμαλη, ποὺ μόνο ἕνας χοντρός καὶ τεμπέλης ἀνθρώπος, ποὺ δὲν ὑποτάσσεται στὸν παρακριμὸ κανόνα, μπορεῖ νὰ τὴ μεταχειριστῇ. Στὸ τέλος τοῦ 18. αἰ. πρόφερον ἀκόμη οὐῆ οἱ συν-

τηρητικοί αλύκιοι κύκλοι και μόνο ύστερ' από την Έπανάσταση καθιερώθηκε και στη λογοτεχνία και παντού ή λαϊκή παρισινή προφορά. Βλ. Β Γ Γ ο σ τ, Précis de Grammaire δ.π. σ.99.

20. (σ.28). Για τὸ ζήτημα αὐτὸ βλ. Τριανταφυλλίδη, Δέκα χρόνια, Δελτίο Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου 9 (1921) σ. 16-17.

21. (σ.28). Σχετικά με τὸ ἢ πόλις-τῆς πόλις παρατήρησε ὁ Χ α τ ζ ι δ ἄ κ ι ς, Μελέτη δ.π. σ.66 πῶς «τὸ πόλις (γρ. ποιλις) εἶναι ὁμοίως πτώσεως γενικῆς ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ ὥστε τὸν τύπον ἢ πόλις μόνον ἐκ τῆς συνειχίας τοῦ λόγου π.χ. ἢ πόλις ἐκνοικεῖθη-ἐγάλασε κττ. δύναται νὰ ἐνοήσῃ ὡς ὀνομαστικὴν... Εἶναι δὲ αὐτόδηλον ὅτι ἂν ποτὲ θελήσῃ τις νὰ προτεῖνῃ, ὅπως γράφοντες ἀποφεύγωμεν τὰς διαφορὰς τοῦ γραπτοῦ λόγου ἀπὸ τῆς λαλουμένης, δίκαιον καὶ ὀρθὸν εἶναι ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τῶν παρῶν ἠτῶν καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς γ' κλίσεως».

22. (σ.28). Δημοτικὴ γλῶσσα καθαρὴ λεξιλογικὰ δὲ βρισκομε οὔτε στὸ Σ ο λ ω μ ὀ, μετὸ μικρὸ σχετικὰ σ' ἔκταση ποιητικῶ τοῦ ἔργου. Ἐστὶ τὸν βλέπομε νὰ γράφῃ: *λόγια θ-ομοῦ, τὰ χέρια τὰ ψυχρά, λευκά χέρια, ιεανίσκοι, πεδιάδα κοντὰ στὸ κόμπου, ὀρθοῦμος, γῆμα, οὐίθηρα, ἀνάστημα, γῆσιμα, ἀνεκλόγητοι, ἀρμολοῦταιρις χορὸς, διαιδύλεα (προβατ-για), πληθαίνου σαφόρα, τρεῖς κόσμοι σαφόρα πολεμοῦν, στήν πειρασμένη μῆχη σφόδρα σ-ισιοῦν μακρὰ τὰ πέλαρα καὶ οἱ βράχοι, αὐτοκωνητες (ἀνοικοζελοῦνε οἱ θύρες), ἠροποντεῖ κτλ.*

23. (σ.29). Βλ. [Τριανταφυλλίδη], Μιὰ ἀνοικιστικὴ γιὰ τὴ γλῶσσα μας, Δελτίο Ἐκπαιδευτ. Ὁμ. τ. 6 (1916) σ. 213, Τοῦ ἰ δ., Ἡ γλῶσσα μας στὰ χρόνια 1914-1916, § 21-33 (Ἀνατύπωση ἀπὸ τὸ Δελτίο Ἐκπαιδευτ. Ὁμ. τ. 6 κ.8.), Τοῦ ἰ δ., Quo-usque σ. 176-185, Τοῦ ἰ δ., Δημοτικισμὸς σ. 55, Τοῦ ἰ δ., Ὁ Ψυχάρης καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα 1929, 22 σελ., σ. 19 (Ἀνατύπωση ἀπὸ τῆς Νέας Ἐστίας 6 (1929) σ. 950-956).

24. (σ.30). Ὁ Καρθαῖος λ.χ. γράφει στήν ὠραία μετάρρασή του τοῦ Σαίξπηρ, Ἰούλιος Καίσαρας: *πῆγαινε νὰ προστάξῃς τοὺς ἰεροῦς νὰ προσφέρουν θυσία, αἵματος, ξεσηκώματος, συμφοροῦντα.* Ὁ Μυριβήλης στὸ τελευταῖο του μυθιστόρημα, Ἡ δασκάλια μετὰ τὰ χρυσὰ μάτια: *ἐκδοσμένων, ἀξιώσεις* κοντὰ στὸ *επιχειρήσεις* καὶ σ' ἓνα *κινήσει* (ὁμοῖους τύπους ἔγραψε ἄλλοτε καὶ ὁ Κ. Χατζόπουλος κ.ά. μετὰ τὴ σωστὴ ἰδέα, πῶς εἶναι μεγαλύτερη ἢ ἀνάγκη νὰ σχηματιστῇ ὁ πληθυντικὸς σὲ -ες παρὰ νὰ ἐξισωθῇ ὁ τόνος), *μυθιστορήματος, ἀγκυλιάσματος* κοντὰ σ' ἓνα *κινιάτων, κινήσει: ἀνελεῖς*. Μνημονεψα ὅλους τοὺς λόγιους τύπους ἀπὸ τὰ δύο βιβλία.

25. (σ.30). Βλ. Τριανταφυλλίδη, Δημοτικισμὸς σ. 57-58.

26. (σ.31). Ἀπόλυτη ἐνότητα τυπικοῦ δὲ νομίζω νὰ ὑπάρξῃ ἀνάμεσα στὸ λογοτεχνικὴ καὶ τὴν συνηθισμένη ἐπιστημονικὴ γλῶσσα καὶ αὐτὸ γιὰ δύο λόγους: α) Ἡ λογοτεχνικὴ γλῶσσα θὰ φυλάξῃ ἢ θὰ ἔχῃ καὶ μερικοὺς δημοτικοὺς τύπους ἐκεῖ ὅπου ὁ συνηθισμένος πεζὸς θὰ πάρῃ στὴ θέση τοὺς λόγιους, ἔτσι λ.χ. *τοὺς ποσοκωνητάδες, τοῦ κινιάτων* β) ὁ συνηθισμένος πεζὸς λόγος θὰ μεταχειρίζεται καὶ λόγιους τύπους πλᾶι στους δηματικούς, πού θὰ τοὺς προτιμᾷ ἀποκλειστικώτερα ἢ λογοτεχνία: *ὁ ὀποῖο-ποῖ*. Ἀλλὰ καὶ στὴ φωνητικῇ θὰ ἔχωμε μερικές διαφορές. Ἡ λογοτεχνία θὰ μεταχειρίζεται λ.χ. τὰ συναϊρεμένα *θάγαφρα, μοῦπε, τόφρα, μοδειξε* (ποιητ.), ἐκεῖ πού ἡ συνηθισμένη πεζογραφία θὰ πρέτῃ νὰ μεταχειρίζεται ἀποκλειστικώτερα τὸ *θὰ ἔγραφα, μοῦ εἶπε*. Πβ. Τριανταφυλλίδη, Ἡ γλῶσσα μας στὰ χρόνια 1914-1916, § 89.

Τὸ γραμματικὸ πλαίσιο πού ὀρίστηκε παραπάνω εἶναι καὶ γι' ἄλλο ἀκόμη λόγο ἀπαραίτητο. Δὲ νομίζω πῶς εἶναι δυνατό νὰ πετύχῃ μιὰ ριζικὴ ἀνανέωση στὸ λεξιλόγιο πού μᾶς ἔφερε ἢ καθαρῶσε, ἰδίως στὶς ἐπιστημικές. Ἐχομε ὁμοῦ νὰ προσέξωμε, περισσότερο ἀπ' ὅ, τι ἔγινε ὡς τώρα, τὸ λεξιλόγιο, δημοτικὸ καὶ λόγιο. Νὰ τὸ ξεδιαλέξωμε καὶ νὰ τὸ βαθύ-

νωμε, έτσι πού νά πλουτίση τὸ ὕφος μας καί νά πάρη καί ἡ γλῶσσα μας περιεχόμενο ἀνώτερο παράλληλα μὲ τὴν ψυχικὴ μας καλλιέργεια.

27. (σ.31). Ἐδῶ λ.χ. θὰ λογάριζα κοντὰ στὶς γενικὲς *δύναμις-δυνάμεις*, τοὺς πληθυντικοὺς *μαθητὲς-μαθηταί, μαθητάς*.

28. (σ. 31). Ἐπιθέτα ἰσοσύλλαβα τοῦ τύπου *ἀτελής* ἔχουν στὴν καθαρῆουσα, γιὰ τὸν ἐνικό τοῦ θηλυκοῦ καί τοῦ οὐδέτερου, τύπους ἀχώνευτους γιὰ τὴν ἐθνικὴ γραμματικὴ. Τὸ βεβαιώνουν τὰ συχνὰ λάθη ἀπὸ ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ ἀλλὰ καί ἀπὸ μορφωμένους. Σημειῶνω μερικὰ παραδείγματα πού ἀκουσα: *μῆς μακρινῆς συγγενῆς, εἶμαι ἐπέο τῆς ἀκριβῆς ὥρας, σὰ νὰ μὴν εἶμαι πολὺ ἀκριβῆ, πανσίονα πλήρη* (ὄνομ.), *διαγκῆς ἀποστολῆς*. Αὐτὰ ἀπὸ κυρίες τῆς κοινωνίας καί ἀπὸ ἀμόρφωτους: *στέλνει καταστάσεις λεπτομεοί, τὸ ψήφισμα εἶναι ἀκόμη ἐκκρεμί*.

Ἡ λογοτεχνία μὲ τὸ δίκιο τῆς ἀγνόησε πάντοτε τοὺς λόγιους τύπους, συχνὰ καί ὁ ἐπιστημονικὸς λόγος. Ἄλλὰ τὰ παραδείγματα τῶν ἰσοσύλλαβων ἐπιθέτων *σέ-ής*: εἶναι πολυάριθμα, καί οὕτε ν' ἀντικατασταθοῦν εἶναι δυνατόν πολλά τους (καθὼς λ.χ. τὸ *συνεπῆς ἀσυνεπῆ*: μὲ τὸ *ἀκόλουθος ἀνακόλουθος, τὸ ἀφ'ἑλῆς μὲ τὸ ἀπλοϊκός*) οὕτε νὰ μεταπλαστοῦν (καθὼς τὰ *ἀξιοπροεπῆς-ἀξιοπροεπος, μεγαλοπροεπῆς-μεγαλοπροεπος*).

29. (σ.31). Ἄλλοτε ὀνομάστηκε καί ἡ καθαρῆουσα, ἀκόμη καί τοῦ Κλ. Ραγκαβῆ, ἀπὸ τὸ Χατζιδάκι, *μειχτή, «κράμα»*. Ἄν εἶναι ἀνάγκη νὰ ξεχωριστοῦν οἱ τάσεις σωστὸ θὰ ἦταν νὰ ὀνομαστῆ *νεοδημοτικὴ* ἡ δημοτικὴ πού δὲ φυλάγει τὴ μορφολογικὴ καθαρότητα τῆς δημοτικῆς.

30. (σ.33). Ἡ ἀπίστευτὴ αὐτὴ πρόταση, πού μπερδεύει τὴ βαθμιαία διδασκαλία καί ἐκμάθηση κάθε γλώσσας μὲ μιὰ βαθμιαία τάχα «διόρθωση» τῆς δημοτικῆς στὸ σχολεῖο ὥσπου νὰ γίνῃ καθαρῆουσα, κηρύχθηκε ἀπὸ τὸν κ. Ἐξαρφόπουλο καί τὴν περίφημη Ἐκθεση τῆς Ἐπιτροπείας τοῦ 1921. Βλ. Τριανταφυλλίδη, Πρὶν καοῦν δ.π.σ. 294, Γιαννίδη, Οἰκοδόμοι καί ἐμπρηστές, Γαβριήλ, Οἱ χοῖροι οἴζουσι σ. 24 Τὸ θλιβερὸ εἶναι ὅτι τὸ γλωσσικὸ πρόγραμμα πού ἔβαλε σ' ἐνέργεια ἡ σημερινὴ κυβέρνησις γιὰ τὴ δημοτικὴ παιδεία εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπὸ ἀνάλογες ἀρχές.

31. (σ.34). Γιὰ μιὰ μειχτὴ γλῶσσα συνηγόρησε τελευταῖα ὁ κ. Α.Κ αμ-πανης σὲ ἄρθρον στὴν Ἔργασία καί στὸ Μηνιαῖο Νέο Κόσμο 1934, ἀρ.1, καί ὁ φίλος κ. Ἀχ. Τζάρτζανος, Τὸ γλωσσικὸ μας πρόβλημα 1934, 60 σελ. (καί Δελτίον Ὁμοσπονδίας λειτουργῶν Μέσης ἐκπαιδεύσεως τ.9 1934 ἀρ.88,89,90). Σὲ ὅσα εἶπα παραπάνω βρίσκονται γενικὰ ἢ γνώμη μου καί σχετικὰ μὲ τίς ἰδέες αὐτές. Ἦθελα μόνο νὰ προσθέσω ἐδῶ, πὼς ἡ κριτικὴ τῶν ὑπερβολῶν τοῦ ψυχαρατισμοῦ εἶναι σήμερὰ βολικὴ, ἰδίως ὅταν δυσκολευόμαστε νὰ καθορίσωμε τὴ δικὴ μας θέση, ἀλλὰ καί καθυστερημένη, ἀφοῦ προηγήθηκαν ἄλλοι σ' αὐτὴ, καί ἀσκοπη. Εἶναι ὁμως καί ἀδικη κάποτε, μὲ τὸν τρόπο πού γίνεται, γιὰ τὸν Ψυχάρη. Μιλώντας ἄλλοτε γιὰ τύπους καθὼς *φτώμμα, Δισκύλος* κτλ. ἔγραφα. «Δὲ θὰ ἦταν ὁμως οὕτε σωστὸ οὕτε δίκαιο τύποι τοῦ εἶδους αὐτοῦ νὰ καθορισθῶν τὸ μέτρο πού θὰ κρίνωμε τὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη...» Ἐτσι μᾶς ἐρχεται σήμερὰ φυσικὸ, στρηγυμένοι στοὺς ὤμους τοῦ Ψυχάρη καί ἀφοῦ ἀφομοιώσαμε ἢ πῆραμε ὅσα μᾶς ταίριαζαν ἀπ' ὅτι κήρυξε καί τὰ ἔχομε πιά γιὰ κοινοτοπίες, νὰ βλέπωμε τοὺς τύπους αὐτοὺς ἀπ' τὸ ὕψος μας σὰ στὸ κέντρο τοῦ γλωσσικοῦ συστήματος τοῦ Ψυχάρη...» (Τριανταφυλλίδη, Ὁ Ψυχάρης καί τὸ γλωσσικὸ ζήτημα σ. 7). Ἡ μελέτη τοῦ κ. Τζ. δείχνει μὲ μερικὰ παραδείγματα τὴ θέση του στὴ μειχτὴ πού προτείνει. Οἱ τύποι πού προτείνονται ἐκεῖ μποροῦν νὰ καταταθοῦν στὶς ἀκόλουθες κατηγορίαι:

α) Γράφονται ἤδη ἔτσι ἀπὸ τοὺς περισσότερους δημοτικιστές, καί ὅμοια καθιερώθηκαν καί ἀπὸ τὸν Ἐκπαιδευτικὸ Ὁμίλον, ἀπὸ ὅλους ὅσοι ἀκολούθησαν τὴ γλῶσσα του καί ἀπὸ τὴ σχολικὴ γραμματικὴ: *πτώμα, λεπτομέρεια, περίπτερο, ἀκτῆ, ἀνθρώπου, Ὁμίλου* (παροξ.), ἡ

ἐγκύκλιος, τῆς ἐγκυκλίον, ὄχι νικητάδες, τοῦ αἵματος, οἱ περιστάσεις, ὁ ἀφελῆς οἱ ἀφελεῖς, γεγονός, μέλλον, προῖόν, συμπίρον, στ' ἔλεος στελέχη, ἐθνῶν, ἀκριβῶς. Τὰ περισσότερά τους ὀρίζονται ἔτσι καί στίς δυὸ μικρές «Γραμματικές οδηγίες» γιὰ τὸ διδαχτικὸ προσωπικὸ πού εἶχε δημοσιεύσει στὰ 1919 καί στὰ 1920 τὸ Ὑπουργεῖο τῆς παιδείας.

β) Δὲ γράφονται ἔτσι ἀπὸ τοὺς περισσότερους δημοτικιστῆς, εἶναι ὁμως τύποι πού λέγονται, ἀπὸ πολλοὺς μόνο ἔτσι, καί πού γράφονται ἀπὸ ἄρκετους: τῆς περιστάσεως, (νικηταί). Καί οἱ γενικές σὲ -εως καί οἱ πληθυντικοὶ σὲ -αὶ ἀναγράφονται στὴ σχολικὴ Γραμματικὴ. Ὡστε ἂν εἶναι ὁ λόγος γιὰ λίγους μόνο τέτοιους τύπους, ἢ γιὰ τοὺς παραπάνω (α), δὲν ἦταν καμιὰ ἀνάγκη νὰ γεννηθῆ ζήτημα, ὅπως ἔγινε τελευταία.

γ) Τύποι πού δὲ λέγονται συνήθως ἔτσι καί πού δὲν εἶναι οὔτε σκόπιμο οὔτε δυνάτὸ γιὰ πολλοὺς λόγους νὰ καθιερωθῶν. Τέτοιοι εἶναι: ἡ περιστασις, οἱ γενικές Λαοῦσης, τραπέζης καί οἱ παροξύτονα ἐπίθετα. Περιορίζομαι ἐδῶ στὸ τελευταῖο αὐτὸ (γιὰ τὴν κατάληξη -η -ης κτλ. Βλ. Τριανταφυλλίδη, Ἡ Ἀκαδημία καί τὸ γλωσσ. ζήτημα σ. 48α.):

Καθὼς ἔχω ἀπὸ καιρὸ παρατηρημένο στὰ ἐπίθετα ἔχει προχωρήσει περισσότερο ὁ τονικὸς ἐξομαλισμὸς μὲ βάση τὸν τονισμὸ τῆς ἐνίκης ὀνομαστικής: κόκκινος κόκκινη κόκκινο κόκκινου κόκκινης κόκκινου κόκκινου. Καί ὅσο καί ἂν ἐπίθετα, λόγια ἢ καί συνηθισμένα καί στὴν καθαρεύουσα, τονίζονται σὲ μερικοὺς τύπους καί παροξύτονα, θὰ ἦταν ἀσκοπιῶν ἂν ὠμαλία νὰ μὴν προπαροξύτονῆσωμε ὅλα τους, ἀφοῦ καί οἱ τύποι αὐτοὶ λέγονται καί προπαροξύτονα, ἀκολουθώντας τὴ ζωντανὴ ἀναλογία: ἡμορφῶν ἡμορφῆς ἡμορφῶν, φράγκικου, ἀνοικεῖταικου, ἀγυιῶντου, ἀκίταδεχτου, ξεσκοῦφωτου, πατοδύνημου, κάτασπρου, ὁμορφότερου, φτηνότερου, χειρότερου, κλιότερου, κοντιότερου, φαιδότερου, μικρότερου, μεγαλοῦταινου, χαροῦμένου.....κτλ. «Μερικὰ μόνον ἐπίθετα μποροῦν ν' ἀκουστοῦν καί παροξύτονα, ἰδίως στὸν πληθυντικὸ ἀριθμὸ. Πρόκειται ὁμως ἴσως πάντοτε γιὰ λόγια ἐπίδραση—ἐννοῶ τὰ ἐπίθετα καί ὄχι τὰ οὐσιαστικά—(ἀδήλωτος, ἀδιάθετος, ἀδιαίρετος, πολῖτιμος, πολυσύλλαβος, τέλειος, μέγιστος, τεινέστατος κτλ.). Οἱ προπαροξύτονοι ὁμως αὐτοὶ τύποι δὲ δείχνουν καμιὰ ἀφομοιωτικὴ δύναμη ἀλλὰ οὔτε καί εὐστάθεια (πόσο εὐκολώτερα θὰ ποῦμε τοῦ τελειότατου παρά νὰ λέγαμε τοῦ ἀνοικεῖταικου, τοῦ ἀκοννήτου) ὅσα τοὺς λείψη τὸ στήριγμα τῆς σχολικῆς διδασκαλίας. Αὐτὸ φανερῶνεται ὅσο περισσότερο ἐκλαϊκεύονται» (Τριανταφυλλίδη, Ὁ τονισμὸς τῆς γενικῆς τῶν προπαροξύτων σὲ -ος -ο, Byzant. —Neugr. Jahrbücher 5 (1921) σ. 309α.

Ἀπὸ τὰ παραδείγματα πού ἀναφέρει ὁ κ. Τζάρτζανος ἔχω τὴν ἐντύπωση πὼς διαφωνεῖ σ' ἐλάχιστα μόνο ἀπ' ὅσα γράφονται ἤδη ἀπὸ τοὺς περισσότερους ἢ ἔχουν ὀριστῆ γιὰ τὴ σχολικὴ δημοτικὴ, καί στὰ λίγα αὐτὰ δὲν ἔχει δίκιο. Εἶναι ὁμως ἐπικίνδυνη ἡ βάση τῆς κοινῆς ταχῆ ὀμιλουμένης, καθὼς παρατήρησα, καί αὐτὴ θὰ ὀδηγήσῃ μοιραῖα ἢ τὸν ἴδιο ἢ ἄλλους ὀπαδοὺς τῆς μειχτῆς στὸ ἀδιέξοδο τῆς πολυγλωσσίας (βλ. ὅσα εἶπα παραπάνω γιὰ τὸ -ωνας —ων κτλ.). Ὅπως καί νὰ εἶναι, ὅποιοι ἀκολουθεῖ τέτοια βάση δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ μιλή γιὰ νεοδημοτικὴ, καθὼς ἐξήγησα παραπάνω, παρά γιὰ μειχτῆ.

Εἶναι κρίμα πού ὁ κ. Τζάρτζανος, ἀπὸ τοὺς καλύτερους ἐκπαιδευτικούς μας, ὑποτιμᾷ σὲ τέτοιο βαθμὸ τὶς διδαχτικὰς δυσκολίας μιᾶς μειχτῆς γλώσσας σὲ βάση ἀρχαϊστικῆ. Οἱ θεωρίαι αὐτὲς ἀνασκευάστηκαν σὲ τρία κατὰ ἄρθρα τοῦ Φ. Π. Ὀλίτη, «Τὸ γλωσσικὸ πρόβλημα», «Ξεκαθαρίσματα», Πρωϊά 4, 11 καί 18 Μαΐου 1934.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Α. Βιβλία ἢ μελέτες ποὺ κυκλοφόρησαν καὶ χωριστά.

Ξηνηλασία ἢ ἰσοτέλεια, μερ. Α', τευχ. Α' 1905, σ. 1—168, τευχ. Β' 1907, σ. 169—375.

Die Lehnwörter der mittelgriechischen Vulgaerliteratur. Στρασβούργο 1909, 38+192 σελ.

Ἐνα βιβλίον γιὰ τὴ γλῶσσα μας. 1912, 27 σελ. (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου τ. 2, 1912).

Ἡ παιδεία μας καὶ ἡ γλῶσσα της. 1912, 41 σελ., ἔκδ. 2. 1913, 40 σελ. (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο).

Ἡ ὀρθογραφία μας. 1913, 192 σελ. (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο).

Τὰ Εὐαγγέλια καὶ ὁ Ἀττικισμός. 1913, 7 σελ. (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὰ «Γράμματα» τῆς Ἀλεξάνδρειας).

Ἀπολογία τῆς δημοτικῆς. 1914, 196 σελ. (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο τ. 4).

Τὸ λῆμμα. 1915, 23 σελ.

Ἡ γλῶσσα μας στὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας. 1916, 36 σελ. (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο τ. 5).

Πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση. Ἡ σχολικὴ γλῶσσα. 1917, 23 σελ. (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο τ. 7).

Quo—usque tandem ἢ ἡ νέα σχολικὴ γλῶσσα καὶ ὁ κ. Γ. Χατζιδάκις. 1917 (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο τ. 7), σ. 36—195.

Ἡ γλῶσσα μας. Πίνακες ἀπὸ τὴν ἱστορίαν της. Τυπώθηκε ὡς χειρόγραφο [1919] 49 σελ.

Ἡ γλῶσσα μας στὰ χρόνια 1914—1916, 1920, 139 σελ. (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο τ. 6 καὶ 7).

Τὸ λεξιλόγιον τῶν λέων ἀναγνωστικῶν. 1920 (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο τ. 8), σ. 116—127.

Υπομνήματα περὶ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ. 1920, 114. σελ.

Πρὶν κιοὺν. 1921 (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὸ Δελτίο τ. 9), σ. 177—322.

Τὰ «Ντόρικα» τῆς Εὐρυτανίας. Συμβολὴ στὰ ἑλληνικὰ «Μαστόρικα». 1923, 16 σελ. (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὴ Λαογραφίαν τ. 7.)

Ἐπιστήμη καὶ ἦθος. Πρὸς τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ καὶ τὸ κοινὸ τῶν ἐπιστημόνων. Μὲ ἕνα ἐπίμετρο πρὸς τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ. 1924, 104 σελ.

Ἡ γενικὴ τῶν ὑποκοριστικῶν σὲ -άκι καὶ τὸ νεοελληνικὸ κλιτικὸ σύστημα. Ὁ τονισμὸς τῆς γενικῆς τῶν προπαροξύτωνων ἀρσενικῶν σὲ -ος καὶ οὐδετέρων σὲ -ο (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὰ Byzant.-Neugriech. Jahrbücher τ. 5 (1926) σ. 273—322).

Δημοτικισμός. 1926, 80 σελ.

Τὶ περιεμένομα ἀπὸ σαs. Χαιρετισμὸς στοὺς νέους τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 1928, 28 σελ.

Χαιρετισμός. Στοὺς νέους τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 1928, 36 σελ.

Ὁ Ψυχάρης καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. 1929, 22 σελ. (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὴ Νέα Ἑστία τ. 6 (1929) σ. 950—956).

Τὸ πρόβλημα τῆς ὀρθογραφίας μας. Δυὸ ὁμίλιες. 1932, 80 σελ.

Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. 1933, 57 σελ. (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὴ Νέα Ἑστία τ. 14 (1933) ἀρ. 161 καὶ 163α.)

B. Μελέτες και άρθρα σὲ περιοδικὰ ἢ ἐφημερίδες.

Αἱ τελευταῖαι λέξεις τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Νέον Ἄστυ 1906, ἄρ. 1806.

Ἀπὸ ἓνα Ἑλβετικὸ Παρθεναγωγεῖο. Δελτίο Ἐκπαιδευτ. Ὁμ. 2, (1912) σ. 125-138.

Die Sprachfrage in Griechenland. Süddeutsche Monatshefte. 1912, σ. 522-537.

Διδακτικὰ βιβλία τοῦ Βηλαῤᾷ ἀνέκδοτα. Δελτίο τ. 3, σ. 264-268.

Τὸ ἔργο τοῦ Ὁμίλου. Δελτίο τ. 4, σ. 1-10.

Ἡ ἀρχὴ τῆς γλώσσας καὶ ἡ φροῦδιανὴ ψυχολογία, Δελτίο τ. 5, σ. 219-231.

Συμβολὲς στὴν ἱστορίαν τοῦ δημοτικισμοῦ, Δελτίο τ. 5, σ. 232-233,

Ἀπὸ τὰ ψυχολογικὰ τῆς καθαρεύουσας σ. 238-247, Ὁ Χαρίλαος Τρικούπης καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα σ. 246-252.

Νίκη, Δελτίο τ. 6, σ. 1-5.

Ἡ Νεοελληνικὴ Ὁρθογραφία καὶ οἱ ἀντιλογίαι τοῦ κ. Σκιαῤ, Δελτίο τ. 7, σ. 74-85.

Δέκα χρόνια, Δελτίο τ. 9, σ. 1-26.

Γιὰ τὴν ἱστορίαν, Δελτίο τ. 9, σ. 77-93.

Ἡ ἀτομικτικὴ ψυχολογία. Νέα Ἐστία τ. 5 (1929) σ. 52-55.

Γ'. Βιβλιοκρισίαι.

Buturas, Ein Kapitel der Historischen Grammatik der griech. Sprache. Λαογραφία 2 (1910) σ. 486-504.

[Ἡ γραμματικὴ διδασκαλία τοῦ δημοτικοῦ σχολείου]. Δελτίο τ. 9 σ. 109-113.

Thumb, Grammatik der Neugriechisch. Volkssprache. Λαογραφία 5 (1915) σ. 435-439.

Höeg, Les Saracatsans. Une tribu nomade grecque. Goettingische Gelehrte Anzeigen. 1930, 14 σελ.

Ἡ Ὁρθογραφία τῆς Ἀκαδημίας. Πρωτὰ 15 καὶ 17 Αὐγούστου 1933.

Über Geheimsprachen. Internat. Zeitschrift fuer Individualpsychologie 3 (1925) σ. 91-93.

Eine zigeuner-griechische Geheimsprache. Zeitschrift fuer vergleichende Sprachforschung. 1922, σ. 1-40.

Μπουτούρα. Τὰ ὀνόματα τῶν μνηῶν ἐν τῇ Νεοελληνικῇ. Byzant. Zeitschrift 20 (1911) σ. 253-257.

Καὶ ἀκόμη διάφορες βιβλιοκρισίαι στὴ Λαογραφία καὶ στὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδ. Ὁμ. τ. 3.-9.

4000/78

Τιμή 8ρ. 20